

The Livelihood of Faculty Members in Iranian Universities and the Seventh Development Plan

Article Type: Research

Mohammad Javad Salehi

Assistant Professor, Department of Economics of Higher Education and Human Resource, Institute for Research and Planning in Higher Education, Tehran, Iran. j_salehi@irphe.ir

Farnaz Einkhah

Corresponding Author: Postdoctoral Researcher of Higher Education, Department of Education, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, IRAN, F.eynkhah@umz.ac.ir,

Nader Abdi

Master's in Economic Development and Planning, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.
E-mail: naderabdi1967@gmail.com

Abstract

Objective: Achieving the missions and strategies of any organization requires appropriate foundations and conditions, among which the presence of qualified human resources is essential. Therefore, the development of human resources in higher education institutions is a key priority for fulfilling the objectives of Iran's Seventh Five-Year Development Plan. The present study seeks to answer the following questions: What has been the real income (salary) and living conditions of faculty members in recent years? And does the current livelihood status of faculty members align with the goals set forth in the Seventh Development Plan?

Method: This applied research employs a mixed-methods approach. Data collection was conducted through library-based research. In the first part of the study, to determine the real income (salary) of faculty members, a secondary quantitative method was used by analyzing data available from official national websites. The extracted data were analyzed using descriptive statistics via SPSS software. The real salary of faculty members was estimated by normalizing nominal income using three indicators: the Consumer Price Index (CPI), the exchange rate, and the free-market gold price. In the second part, the Seventh Development Plan was analyzed through qualitative content analysis in the light of the quantitative findings.

Findings and Results: The real income of faculty members over the past 12 years has shown a fluctuating trend. In four specific periods (2004, 2019, 2021, and 2022), their purchasing power increased. However, it has steadily declined in the recent years. A review of real salary trends, including income adjusted to Dollar and gold values indicates a persistent decline in faculty members' purchasing power, such that in the years 2020–2023, their purchasing power dropped even below that of the early years of the study (2001–2003). Given the direct impact of faculty income and motivation on various scientific and innovation indicators—such as research output, internationally registered patents, the share of medium- and high-tech products in GDP, and the Innovation Index—it is evident that achieving these goals will face serious challenges if faculty purchasing power is not improved during the Seventh Plan. Furthermore, a comparison of annual faculty income in Iran with international benchmarks reveals that Iranian faculty members earn significantly less, which may hinder efforts to attract and retain top talent and specialists, thereby jeopardizing the realization of national development goals.

Keywords: exchange rate, seventh plan, nominal wage, purchasing power, faculty, living quality

معیشت اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های ایران و برنامه هفتم توسعه

نوع مقاله: پژوهشی

استادیار گروه اقتصاد آموزش عالی و بررسی‌های نیروی انسانی، موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی

آموزش عالی، تهران، ایران. رایانامه: j_salehi@irphe.ir

محمدجواد صالحی

نویسنده مسئول: پژوهشگر پسادکتری آموزش عالی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و

اجتماعی بابلسر، مازندران، ایران. رایانامه: F.eynkhah@umz.ac.ir

فرناز عین خواه

کارشناسی ارشد توسعه اقتصادی و برنامه ریزی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

رایانامه: naderabdi1967@gmail.com

نادر عبدی

چکیده

هدف: تحقق مأموریت‌ها و استراتژی‌ها در هر سازمانی مستلزم وجود زمینه‌ها و بستر مناسب آن از جمله وجود نیروی انسانی متخصص است. از این رو توسعه منابع انسانی مراکز آموزش عالی کشور از اولویت‌های مهم در راستای تحقق اهداف برنامه پنج‌ساله هفتم توسعه کشور است. هدف پژوهش حاضر پاسخ به این سؤال است حقوق (دستمزد) واقعی و وضعیت معیشت اعضای هیئت علمی در طی سال‌های اخیر چقدر بوده است؟ و آیا وضعیت معیشت اعضای هیئت علمی پاسخگوی اهداف تعیین‌شده در برنامه هفتم توسعه هست یا خیر؟

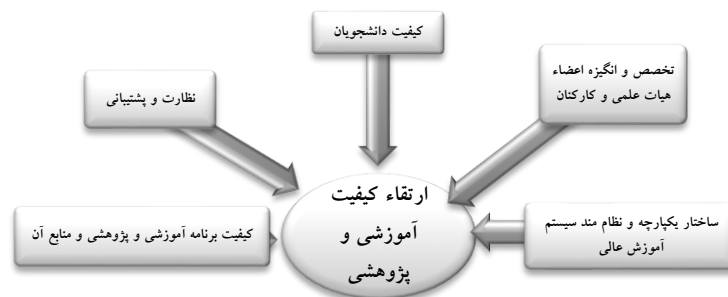
روش: پژوهش از نوع کاربردی و از نظر هدف، توسعه‌ای و از نظر روش پژوهش آمیخته است که به روش گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای انجام شده است. در بخش اول پژوهش جهت تعیین حقوق (دستمزد) واقعی اعضای هیئت علمی، از روش پژوهش کمی ثانویه و با استفاده از داده‌های موجود در وبسایت‌های رسمی کشور انجام شد. داده‌های استخراج‌شده با استفاده از نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل آماری توصیفی شد. درآمد اعضای هیئت علمی با استفاده از سه فاکتور شاخص قیمت کالاها و خدمات مصرفی، قیمت ارز و همچنین قیمت طلا به قیمت آزاد نرماله شد و حقوق (دستمزد) واقعی اعضای هیئت علمی برآورد گردید. در بخش دوم پژوهش، برنامه هفتم توسعه با توجه به تأثیر مستقیم اعضای هیئت علمی بر اساس نتایج بخش اول پژوهش به روش تحلیل محتوای کیفی تحلیل گردید.

یافته‌ها و نتایج: حقوق (دستمزد) واقعی اعضای هیئت علمی در ۱۲ سال گذشته روندی تناوبی داشته که در چهار مقطع سال‌های ۱۳۸۳، ۱۳۹۸، ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ قدرت خرید افزایش یافته ولی هرچه به سال‌های اخیر رسیده‌ایم مرتباً قدرت خرید اعضای هیئت علمی کاهش یافته است. بررسی روند حقوق (دستمزد) واقعی و همچنین حقوق (دستمزد) به دلار و طلای اعضای هیئت علمی نشان از کاهش قدرت خرید اعضای هیئت علمی در طول زمان داشته به طوری که در سال‌های اخیر (۱۳۹۹ تا ۱۴۰۲) قدرت خرید آنان حتی از سال‌های اولیه مطالعه (۱۳۸۰ تا ۱۳۸۲) نیز کمتر شده است. با توجه به تأثیر وضعیت درآمد و انگیزه اساتید بر شاخص‌های کمیت تولید علم به استناد پایگاه‌های معتبر بین‌المللی، تعداد اختراعات ثبت‌شده خارجی، سهم محصولات با فناوری متوسط به بالا (های‌تک) از تولید ناخالص داخلی، شاخص نوآوری می‌توان ادعان داشت دستیابی به این شاخص‌ها در صورت عدم اصلاح قدرت خرید اعضای هیئت علمی در طول برنامه هفتم با چالش‌های جدی مواجه خواهد شد. مقایسه درآمد سالانه اعضای هیئت علمی ایران با اعضای هیئت علمی بین‌المللی مؤید آن است که درآمد اعضای هیئت علمی ایران از بسیاری از کشورها بسیار کمتر بوده که می‌تواند یکی از عوامل اصلی در کاهش انگیزه جذب و بازگشت نخبگان و متخصصان و نقش‌آفرینی آنان در چرخه خدمت به کشور و دستیابی به اهداف تعریف‌شده در برنامه هفتم توسعه باشد.

واژه‌های کلیدی: نرخ ارز، برنامه هفتم، دستمزد اسمی، قدرت خرید، هیئت علمی، معیشت

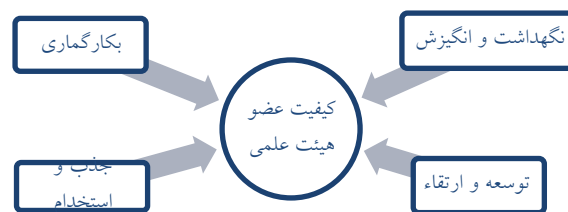
مقدمه و بیان مسئله

تحقق مأموریت ها و استراتژی ها در هر سازمانی مستلزم وجود زمینه ها و بستر مناسب آن از جمله وجود نیروی انسانی متخصص است. از این رو توسعه منابع انسانی برای نیل به اهداف سازمانی در مراکز آموزش عالی کشور از اولویت های مهم آن به شمار می رود. بی شک تحقق سیاست های کلی برنامه پنج ساله هفتم توسعه و دستیابی به اهداف کمی سنجه های عملکردی ارتقای نظام علمی، فناوری و پژوهشی کشور نیز مستلزم فراهم آوری و ایجاد زمینه های مناسب و مختلف آن است. ارتقاء کیفیت آموزشی و پژوهشی در کنار سایر عوامل مرتبط، از مهم ترین زمینه های لازم برای این مقصود منظور می شود. ارتقاء کیفیت آموزشی و پژوهشی نیز خود پیامد مجموعه ای از عوامل نظام مند و متعامل بر هم به شرط شکل زیر است:

شکل ۱. عوامل اصلی مؤثر بر کیفیت آموزش و پژوهش در نظام آموزش عالی (خان^۱ و همکاران، ۲۰۲۳)

لذا انگیزه اعضای هیئت علمی در کنار دیگر عوامل: ساختار نظام مند آموزش عالی، تخصص اعضای هیئت علمی، کیفیت دانشجویان، نظارت و پشتیبانی و کیفیت برنامه های آموزشی و پژوهشی و ... یکی از عوامل مهم و تأثیرگذار در ارتقاء کیفیت آموزش و پژوهشی نظام آموزش عالی و بالتبع دستیابی به اهداف برنامه های توسعه است. همچنین همان طور که در شکل ۲ مشاهده می شود کیفیت هیئت علمی و ارتقاء آن متأثر از فرایند مدیریت منابع انسانی^۲ (HRM) است. بر اساس الگوی خان (۲۰۲۳) در فرایند ارتقا کیفیت عضو هیئت علمی، ایجاد انگیزش و نگهداشت کارکنان در کنار معیارها و شیوه های جذب و استخدام، برنامه های توسعه و ارتقاء و همچنین روال به کارگماری صحیح هیئت علمی از عوامل مهم تأثیرگذار می باشد.

شکل ۲. عوامل مؤثر بر ارتقاء کیفیت هیئت علمی (خان و همکاران، ۲۰۲۳)

^۱ Khan

^۲ Human Resource Management

لذا انگیزه، بخش مهمی از ارتقاء کیفیت اعضای هیئت علمی است و قطعاً بخش مهمی از این انگیزه می‌تواند مالی باشد، اگرچه به واسطه جایگاه و شأن هیئت علمی، انگیزه‌های معنوی و غیرمادی (منزلت و مرجعیت) نیز از جایگاه ویژه‌ای برخوردارند ولی می‌توان اذعان داشت که مرجعیت و منزلت افراد ممکن است با کاهش قدرت خرید و کاهش معیشت، تزلزل یابد. همان‌گونه که در آموزه‌های دینی ماست که چون فقر از در درآید، ایمان از پنجره بیرون رود.

مروری بر پژوهش‌های انجام‌شده درباره حقوق و وضعیت معیشت اعضای هیئت علمی در ایران مؤید آن است که مسئله حقوق و وضعیت معیشتی اعضای هیئت علمی یکی از موضوعات مهم و چالش‌برانگیز در نظام آموزش عالی ایران است که در سال‌های اخیر به دلیل تحولات اقتصادی، تورم، کاهش قدرت خرید و افزایش فشارهای کاری، بیش‌ازپیش موردتوجه قرار گرفته است. در این زمینه، مطالعات متعددی در داخل کشور انجام‌شده که هر یک به جنبه‌ای از این مسئله پرداخته‌اند؛ از تحلیل رضایت شغلی و انگیزه‌های کاری گرفته تا ارزیابی تطبیقی حقوق هیئت علمی در ایران و سایر کشورها.

مطالعه‌ای از طباطبایی (۱۳۹۰) با عنوان "بررسی وضعیت اقتصادی و رفاهی اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های دولتی ایران" از جمله اولین پژوهش‌هایی است که به‌طور سیستماتیک به تحلیل سطح رفاه اقتصادی اساتید دانشگاهی پرداخته است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که بخش عمده‌ای از اعضای هیئت علمی از وضعیت مالی خود ناراضی بوده و معتقدند حقوق دریافتی آن‌ها پاسخ‌گوی هزینه‌های زندگی نیست. این پژوهش تأکید می‌کند که عدم امنیت مالی می‌تواند مستقیماً بر کیفیت آموزش و پژوهش اثر منفی بگذارد (طباطبایی، ۱۳۹۰). پژوهش نصیری و همکاران (۱۳۹۴) با عنوان "تحلیل تطبیقی حقوق و مزایای اعضای هیئت علمی در ایران و چند کشور منتخب" به بررسی حقوق اساتید در ایران و مقایسه آن با کشورهای چون آلمان، ترکیه، مالزی و کانادا پرداخته است. یافته‌های پژوهش آن‌ها نشان دادند که میزان دریافتی اساتید ایرانی حتی پس از تعدیل بر اساس شاخص برابری قدرت خرید (PPP) پایین‌تر از متوسط جهانی است. این فاصله پرداختی منجر به احساس بی‌عدالتی حرفه‌ای در بین اساتید ایرانی شده است (نصیری و همکاران، ۱۳۹۴). رحمانی و قنبری (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان "بررسی تأثیر عوامل اقتصادی بر رضایت شغلی اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها" به تحلیل رابطه میان مؤلفه‌های اقتصادی و رضایت شغلی پرداختند. بر اساس یافته‌های این پژوهش، حقوق ناکافی، نوسانات اقتصادی، و عدم وجود سیستم‌های پاداش عملکرد محور از مهم‌ترین دلایل نارضایتی شغلی در بین اعضای هیئت علمی محسوب می‌شوند. آن‌ها نتیجه گرفتند که رضایت مالی شرط لازم برای ارتقاء کیفیت آموزش و پژوهش در دانشگاه‌ها است (رحمانی و قنبری، ۱۳۹۶). پژوهش جعفری، احمدی و نیک‌زاد (۱۳۹۸) با عنوان "کیفیت زندگی کاری اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های دولتی: نقش عوامل اقتصادی و معیشتی" نشان داد که بسیاری از اساتید از خدمات رفاهی نظیر مسکن، بیمه درمانی مناسب، دسترسی به تسهیلات مالی، و امنیت شغلی کافی برخوردار نیستند. این پژوهش با استفاده از مدل‌های کیفیت زندگی کاری، نشان داد که تأمین نیازهای اساسی و رفاهی شرطی ضروری برای بهره‌گیری بهینه از توان علمی اساتید است (جعفری، احمدی و نیک‌زاد، ۱۳۹۸). سعیدی و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله‌ای تحلیلی با عنوان "چالش‌های نظام پرداخت حقوق در دانشگاه‌های ایران" به نقد ساختار فعلی نظام پرداخت در آموزش عالی پرداختند. آنان معتقدند که نظام پرداخت موجود بر مبنای عملکرد طراحی نشده و فاقد انعطاف‌پذیری لازم برای پاسخ‌گویی به تفاوت‌های فردی و تخصصی در بین اعضای هیئت علمی است. این وضعیت منجر به بی‌انگیزگی، اشتغال به فعالیت‌های جانبی، و گاه خروج نخبگان از دانشگاه‌ها شده است. پیشنهاد کلیدی این مقاله، طراحی نظام پرداخت ترکیبی بر اساس حقوق پایه، پاداش عملکرد، و کمک‌هزینه‌های معیشتی منطقه‌ای بود.

بر اساس تعاریف مبانی اقتصاد، دستمزد اسمی^۱ به میزان پولی اطلاق می شود که فرد در یک بازه زمانی معین، مانند ماه یا سال، دریافت می کند، بدون توجه به سطح عمومی قیمت ها یا تورم. این همان مقداری است که در قراردادهای کاری یا فیش های حقوقی دیده می شود و در گزارش های آماری به عنوان حقوق دریافتی جاری ثبت می گردد؛ در مقابل، دستمزد واقعی^۲ بیانگر قدرت خرید واقعی آن دستمزد اسمی است؛ یعنی اینکه با آن مقدار پول، چه میزان کالا و خدمات می توان خرید. برای محاسبه دستمزد واقعی، دستمزد اسمی بر اساس یک سال پایه و با در نظر گرفتن شاخص قیمت مصرف کننده (CPI) یا سایر شاخص های تورم، تعدیل می شود. این معیار برای بررسی تغییرات رفاه اقتصادی افراد در طول زمان کاربرد دارد (Mankiw, 2021). به عبارت دیگر، حتی اگر دستمزد اسمی در طول زمان افزایش یابد، اگر این افزایش کمتر از نرخ تورم باشد، دستمزد واقعی کاهش می یابد و قدرت خرید مردم کاهش پیدا می کند. بنابراین، در تحلیل های اقتصادی و سیاست گذاری های بازار کار، تمرکز بر دستمزد واقعی اهمیت بسیار بیشتری دارد (Borjas, 2020).

مرور پژوهش های پیشین مؤید آن است که وضعیت حقوق و معیشت اعضای هیئت علمی در ایران با چالش های ساختاری و اقتصادی متعددی روبرو است که آثار گسترده ای بر کیفیت نظام آموزش عالی، جذب و حفظ نخبگان علمی، و ارتقاء جایگاه بین المللی دانشگاه های کشور دارد. ولی پژوهشی که با استفاده از داده های ملی و تحلیلی وضعیت معیشتی اعضای هیئت علمی را در سطح ملی با کمترین خطا بر اساس قیمت طلا و ارز و ... بررسی و حقوق (دستمزد) اسمی و واقعی اعضای هیئت علمی را مقایسه کند در ادبیات داخلی کمیاب است. از این رو، پژوهش حاضر می تواند با تکیه بر داده های تازه و تحلیل سیاست های جاری، شکاف های موجود را پر کرده و در راستای سیاست گذاری های آگاهانه برای ارتقاء نظام آموزش عالی در ایران نقش آفرینی کند.

با توجه به مسائل و موارد فوق الذکر بحث معیشت و قدرت خرید اعضای هیئت علمی در این مقاله مورد توجه قرار گرفت. لذا حقوق (دستمزد) اعضای هیئت علمی تابع وزارت عتف را به صورت اسمی (به قیمت جاری) و به صورت واقعی (به قیمت ثابت) از سال ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۲ بررسی و محاسبه شد تا روند تغییرات حقوق و قدرت خرید این بخش مهم از جامعه علمی را به تصمیم گیران و سیاست گذاران منتقل گردد. در ادامه و در بخش دوم پژوهش برنامه هفتم با توجه به تأثیر مستقیم اعضای هیئت علمی تحلیل گردید تا بدین سؤال پاسخ داده شود که آیا وضعیت معیشتی و قدرت خرید اعضای هیئت علمی پاسخگوی اهداف تعیین شده در برنامه هفتم توسعه می باشد یا خیر؟ سؤال های پژوهش بدین صورت طراحی گردید:

- ۱- روند رشد حقوق (دستمزد) اعضای هیئت علمی به قیمت جاری در سال های اخیر چگونه است؟
- ۲- مقایسه حقوق (دستمزد) اعضای هیئت علمی به قیمت جاری و ثابت به چه صورت است؟
- ۳- محاسبه حقوق (دستمزد) اعضای هیئت علمی به قیمت دلار و طلا چگونه است؟
- ۴- وضعیت قدرت خرید اعضای هیئت علمی با توجه به اهداف تعریف شده در برنامه هفتم توسعه چگونه است؟

روش پژوهش

پژوهش از نوع کاربردی و از نظر هدف، توسعه ای است که به روش گردآوری اطلاعات، کتابخانه ای انجام شده است. هدف پژوهش تعیین قدرت خرید اعضای هیئت علمی و تحلیل وضعیت قدرت خرید اعضای هیئت علمی با توجه به اهداف تعریف شده در برنامه هفتم توسعه

¹ Nominal Wage

² Real Wage

است. از آنجایی که هدف پژوهشگران دستیابی به آگاهی بیشتر از مسئله پژوهش با بررسی عمیق میزان حقوق اعضای هیئت علمی در بیش از یک دهه اخیر و همچنین برنامه هفتم توسعه بود، روش پژوهش آمیخته انتخاب شده است. بدین منظور در بخش اول پژوهش جهت پاسخ به سؤال‌های اول تا سوم پژوهش که حقوق (دستمزد) واقعی اعضای هیئت علمی در طی سال‌های اخیر چقدر بوده است؟ از روش پژوهش کمی ثانویه^۱ و با استفاده از داده‌های موجود در وبسایت‌های رسمی کشور مانند سازمان اداری و استخدامی کشور، شبکه اطلاع‌رسانی طلا، سکه و ارز، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران انجام شد. برای مقایسه قیمت‌های جاری و ثابت (اسمی و واقعی) از شاخص قیمت کالاها و خدمات مصرفی که توسط مرکز آمار ایران تولید و عرضه می‌گردد استفاده گردید و حقوق (دستمزد) سالانه اعضای هیئت علمی بین‌المللی از وبسایت رسمی کوپا اچ آر^۲، انجمن حرفه‌ای کالج و دانشگاه برای منابع انسانی^۳ جمع‌آوری شد. داده‌های استخراج شده از وبسایت‌های مذکور با استفاده از نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل آماری توصیفی شد. برای نشان دادن قدرت واقعی درآمد اعضای هیئت علمی، درآمد اعضای هیئت علمی با استفاده از سه فاکتور شاخص قیمت کالاها و خدمات مصرفی تولید شده توسط مرکز آمار ایران که نرخ تورم سالانه با آن محاسبه می‌گردد، قیمت ارز و همچنین قیمت طلا به قیمت آزاد نرماله شد. در این بخش ابتدا روند دستمزد اعضای هیئت علمی به قیمت‌های جاری از سال ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۲ بررسی شد و سپس با استفاده از چند نمایه همچون نرخ ارز، قیمت سکه طلا و شاخص قیمت مصرف‌کننده، نرماله شدند و بدین ترتیب حقوق (دستمزد) واقعی آنان یعنی قدرت خرید اعضای هیئت علمی برآورد گردید؛ همچنین نتایج پژوهش با حقوق (دستمزد) اعضای هیئت علمی در چند کشور مقایسه شد. نمودارهایی روند حقوق (دستمزد) اعضای هیئت علمی در سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۲ هم به قیمت جاری و هم به قیمت ثابت (قدرت خرید) برحسب قیمت سکه و دلار ارائه گردید.

در بخش دوم پژوهش جهت پاسخ به این سؤال که آیا وضعیت معیشتی و قدرت خرید اعضای هیئت علمی پاسخگوی اهداف تعیین شده در برنامه هفتم توسعه می‌باشد یا خیر؟ برنامه هفتم با توجه به تأثیر مستقیم اعضای هیئت علمی تحلیل گردید و بر این اساس اهداف برنامه هفتم توسعه، بر اساس نتایج بخش اول پژوهش به روش تحلیل محتوای کیفی تحلیل گردید. مراحل پژوهش شامل گردآوری و تحلیل داده‌های کیفی به روش تحلیل محتوای^۴ کیفی و انباشت نگاشتی از طریق سند کاوی است و از این طریق در بخش کیفی متن فصل بیستم سند برنامه هفتم توسعه مربوط به "ارتقای نظام علمی، فناوری و پژوهشی" بررسی و تحلیل گردید. پژوهش با استفاده از روش تحقیق توصیفی-تحلیلی تدوین و برای اجرای آن از طرح پژوهش غیرآزمایشی استفاده شده است. پژوهشگران علاوه بر تصویرسازی آنچه هست به تشریح و تبیین دلایل چگونه بودن و چرایی وضعیت مسئله و ابعاد آن پرداخته‌اند. پژوهشگران دخالتی در موقعیت، وضعیت و نقش متغیرها نداشته‌اند، آن‌ها را دست‌کاری یا کنترل نکرده و صرفاً آنچه را وجود دارد مطالعه کرده و توصیف، تشریح، تحلیل و نقد کرده‌اند.

یافته‌ها و بحث

۱- روند رشد حقوق (دستمزد) اعضای هیئت علمی به قیمت جاری در سال‌های اخیر چگونه است؟

در اصطلاح اقتصادی متغیرها یا به صورت اسمی (به قیمت جاری) و یا به صورت واقعی (به قیمت ثابت) آورده می‌شوند. متغیر به قیمت جاری یعنی همان متغیر به صورت صوری و اسمی است که سطح عمومی قیمت‌ها در آن نمایان است و یا اثر افزایش قیمت در آن حذف

¹ Secondary quantitative research

² CUPA-HR

³ The College and University Professional Association for Human Resources (CUPA-HR)

⁴ content analysis research

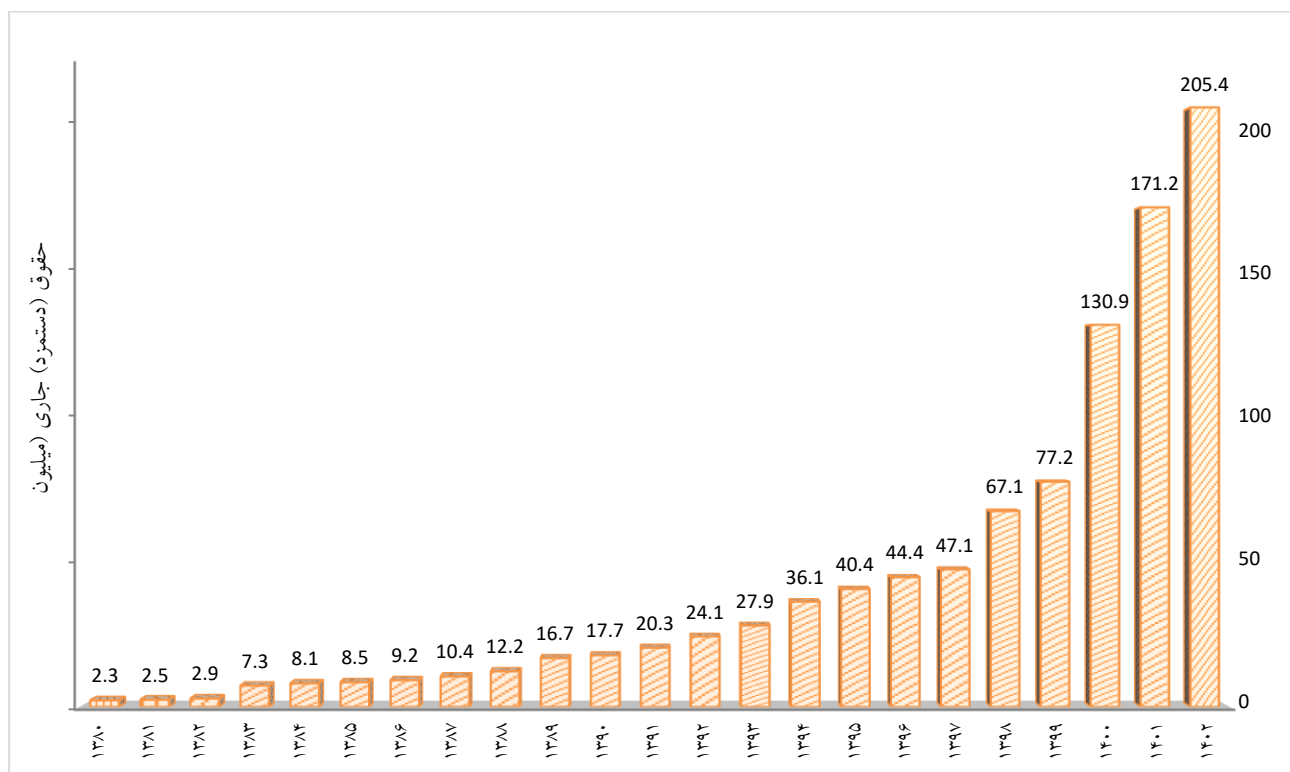
نشده است. در خصوص حقوق (دستمزد) اسمی یعنی این متغیر، قدرت خرید را نشان نداده و فقط دریافتی های جاری اعضای هیئت علمی در آن نشان داده می شود. به تعبیری ساده و امروزی یعنی فیش حقوقی آنان. در این بخش حقوق (دستمزد) یک هیئت علمی در بدو استخدام را از سال ۱۳۸۰ تا سال ۱۴۰۲ به قیمت های جاری مورد بررسی قرار گرفت. در جدول ۱ رشد سالانه حقوق (دستمزد) استادیار پایه یک طی سال های ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۲ ارائه شده است.

جدول ۱- حقوق و مزایای اسمی استادیار پایه یک از سال ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۲

ردیف	سال	حقوق (دستمزد) (میلیون ریال)	نرخ رشد	توضیحات
۱	۱۳۸۰	۲/۲۶۱/۱۳۱		
۲	۱۳۸۱	۲/۴۸۷/۲۴۴	۱۰/۰	
۳	۱۳۸۲	۲/۸۶۹/۰۰۴	۱۵/۴	
۴	۱۳۸۳	۷/۲۹۸/۹۳۸	۱۵۴/۴	فوق العاده ویژه
۵	۱۳۸۴	۸/۰۶۰/۵۵۲	۱۰/۴	
۶	۱۳۸۵	۸/۴۶۸/۶۸۸	۵/۱	
۷	۱۳۸۶	۹/۱۵۷/۱۷۹	۸/۱	
۸	۱۳۸۷	۱۰/۴۳۵/۰۵۶	۱۴/۰	
۹	۱۳۸۸	۱۲/۱۹۴/۰۳۲	۱۶/۹	
۱۰	۱۳۸۹	۱۶/۷۲۵/۲۶۹	۳۷/۲	
۱۱	۱۳۹۰	۱۷/۶۹۵/۸۴۷	۵/۸	
۱۲	۱۳۹۱	۲۰/۲۸۵/۳۴۸	۱۴/۶	
۱۳	۱۳۹۲	۲۴/۱۰۶/۶۸۵	۱۸/۸	
۱۴	۱۳۹۳	۲۷/۹۲۸/۰۲۲	۱۵/۹	
۱۵	۱۳۹۴	۳۶/۰۷۴/۱۵۸	۲۹/۲	
۱۶	۱۳۹۵	۴۰/۴۰۳/۷۱۹	۱۲/۰	
۱۷	۱۳۹۶	۴۴/۴۴۴/۲۷۵	۱۰/۰	
۱۸	۱۳۹۷	۴۷/۱۱۱/۵۹۴	۶/۰	
۱۹	۱۳۹۸	۶۷/۱۳۴/۶۰۰		افزایش فوق العاده جذب
۲۰	۱۳۹۹	۷۷/۲۰۴/۷۹۰		
۲۱	۱۴۰۰	۱۳۰/۹۳۳/۶۰۸		همسان سازی
۲۲	۱۴۰۱	۱۷۱/۱۸۸/۵۳۹		جهش علمی

۲۳	۱۴۰۲	۲۰۵/۴۲۶/۹۶۴	
----	------	-------------	--

در نمودار ۱ روند حقوق (دستمزد) اعضای هیئت علمی پایه یک وزارت عتف طی سالهای مختلف (میلیون ریال) ارائه گردیده است.

نمودار ۱- روند حقوق (دستمزد) اعضای هیئت علمی پایه یک وزارت عتف طی سالهای مختلف (میلیون ریال)

بر اساس نتایج پژوهش (نمودار ۱) حقوق (دستمزد) یک هیئت علمی پایه یک و در بدو استخدام به صورت جاری روندی صعودی داشته و به طور متوسط سالانه ۲۵/۵ درصد رشد داشته است. ملاحظه می گردد در چهار مقطع رشد بالایی اتفاق افتاده است. یکی از این نوسانات و رشدهای بالای حقوق (دستمزد) و بیشتر از نرخ تورم سالانه، در اوایل دهه ۸۰ شمسی و بقیه در ۶ سال اخیر اتفاق افتاده است. در ادامه به صورت خلاصه این چهار مقطع توضیح داده شده اند.

مقطع اول: بر اساس نتایج پژوهش (جدول ۱) اولین رشد فزاینده ۱۵۴ درصدی در سال ۱۳۸۳ بوده که فوق العاده ویژه برقرار گردیده و حقوق (دستمزد) از ۲/۹ میلیون ریال به حدود ۷ میلیون ریال رسیده است یعنی حدود ۲/۵ برابر سال قبل از آن. در این سال نرخ تورم بر اساس شاخص کالاهای و خدمات مصرفی نزدیک به ۱۵ درصد بوده، یعنی در این سال رشد حقوق (دستمزد) حدود ۱۴۰ درصد بیش از رشد متوسط قیمت های جامعه بوده است.

مقطع دوم: در سال ۱۳۹۸ به علت افزایش فوق العاده جذب اعضای هیئت علمی، حقوق (دستمزد) از یک رشد حدود ۴۳ درصدی برخوردار و از ۴۷ میلیون ریال در سال ۱۳۹۷ به ۶۷ میلیون ریال در سال ۹۸ رسیده است. نرخ تورم در این سال حدود ۳۴ درصد بوده که نشان می دهد رشد حقوق (دستمزد) ۹ درصد بیش از رشد شاخص قیمت بوده است.

مقطع سوم: در سال ۱۴۰۰ با اجرای طرح همسان سازی، حقوق اعضای هیئت علمی از یک رشد حدوداً ۷۰ درصدی برخوردار گردید و از ۷۷ میلیون ریال در سال ۱۳۹۹ به ۱۳۱ میلیون ریال در سال ۱۴۰۰ رسید. در حالی رشد ۷۰ درصدی حقوق (دستمزد) اعضای هیئت علمی اتفاق افتاد که متوسط رشد قیمت ها (نرخ تورم) در این سال یعنی سال ۱۴۰۰ حدود ۴۰ درصد بوده است.

مقطع چهارم: چهارمین رشد حقوقی (دستمزدی) اعضای هیئت علمی در سال ۱۴۰۱ تحت عنوان جهش علمی صورت گرفت که البته این جهش فقط شامل کسانی می شد که شرایط ویژه ای داشته باشند از جمله اینکه پایه ترفیع سال قبل را گرفته باشند. رشد این سال حدود ۳۰ درصد بوده است که از متوسط رشد ۲۳ ساله حقوق (دستمزد) اعضای هیئت علمی بیشتر بوده است. متوسط رشد ۲۳ ساله ی مورد بررسی این گزارش یعنی از سال ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۲، معادل ۲۵/۵ درصد بوده است. البته با کمک جهش علمی باز هم رشد حقوقی (دستمزدی) اعضای هیئت علمی پایه یک حدود ۱۵ درصد از رشد قیمت های جامعه یا نرخ تورم سال ۱۴۰۱ کمتر بوده است. نرخ تورم در این سال ۴۵ درصد بوده است. اما مهم تر از روند حقوق (دستمزد) به قیمت های جاری، نشان دادن این متغیر به قیمت های ثابت است که نشان از قدرت خرید حقوق (دستمزد) دارد. در بخش بعد این دو با یکدیگر مقایسه گردیدند.

۲- مقایسه حقوق (دستمزد) اعضای هیئت علمی به قیمت جاری و ثابت به چه صورت است؟

برای نشان دادن قدرت خرید و یا حقوق (دستمزد) اعضای هیئت علمی به قیمت ثابت از و حقوق (دستمزد) واقعی اعضای هیئت علمی از سه متغیر استفاده گردید. برای مقایسه قیمت های جاری و ثابت (اسمی و واقعی) از شاخص قیمت کالاها و خدمات مصرفی که توسط مرکز آمار ایران تولید و عرضه استفاده گردید. این شاخص در حقیقت نشان دهنده ی متوسط قیمت کالاها و خدمات مصرفی توسط مصرف کنندگان است. با استفاده از این شاخص، اثر افزایش قیمت های روز از بین رفته و آنچه می ماند متغیر به صورت واقعی است و قدرت خرید متغیر حقوق (دستمزد) را نشان می دهد. برای تبدیل یک متغیر به صورت اسمی و جاری به متغیری واقعی و قیمت ثابت از رابطه زیر استفاده می شود. در جدول ۲ نتایج مقایسه حقوق (دستمزد) جاری و واقعی اعضای هیئت علمی پایه یک در ۱۲ سال اخیر ارائه گردیده است.

$$x = \frac{X}{P} * 100$$

در این رابطه: x : متغیر به قیمت ثابت، X : متغیر به قیمت جاری، P : شاخص قیمت کالاها و خدمات مصرفی

جدول ۲- مقایسه حقوق (دستمزد) جاری و واقعی اعضای هیئت علمی پایه یک طی سال های ۱۴۰۲=۱۳۸۰

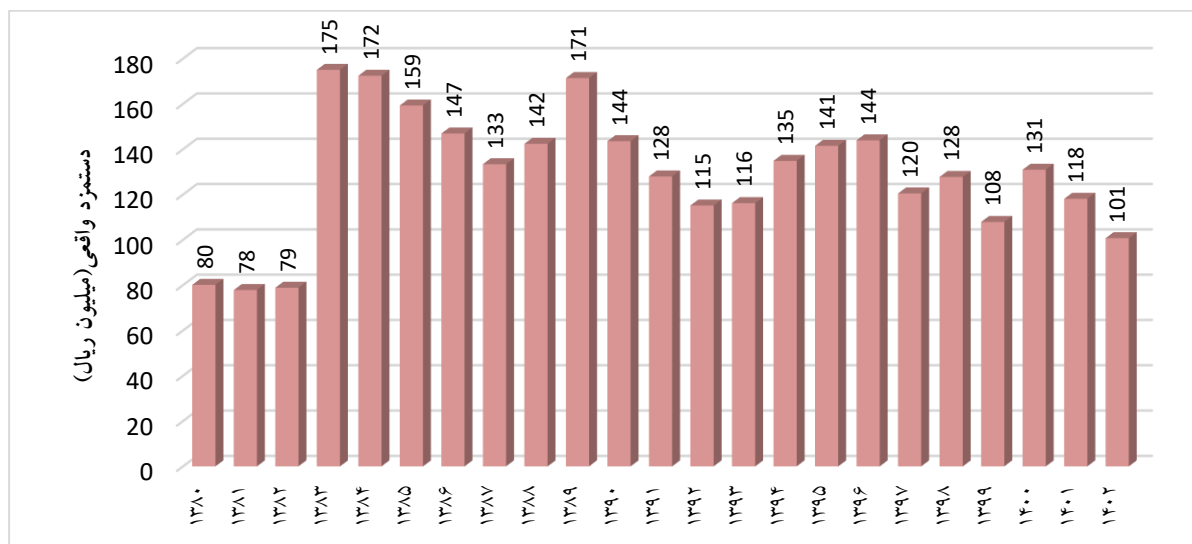
سال	حقوق (دستمزد) (میلیون ریال)	درصد افزایش	عدد شاخص	درصد افزایش (نرخ تورم)	حقوق (دستمزد) (میلیون ریال)	درصد افزایش حقوق (دستمزد) واقعی
۱۳۸۰	۲/۳		۲/۸		۸۰	
۱۳۸۱	۲/۵	۱۰/۰	۳/۲	۱۳/۲	۷۸	۲/۹

۱۳۸۲	۲/۹	۱۵/۴	۳/۶	۱۳/۹	۷۹	۱/۳
۱۳۸۳	۷/۳	۱۵۴/۴	۴/۲	۱۴/۶	۱۷۵	۱۲۲/۰
۱۳۸۴	۸/۱	۱۰/۴	۴/۷	۱۲/۱	۱۷۲	۱/۵
۱۳۸۵	۸/۵	۵/۱	۵/۳	۱۳/۷	۱۵۹	-۷/۶
۱۳۸۶	۹/۲	۸/۱	۶/۲	۱۷/۲	۱۴۷	-۷/۸
۱۳۸۷	۱۰/۴	۱۴/۰	۷/۸	۲۵/۵	۱۳۳	-۹/۲
۱۳۸۸	۱۲/۲	۱۶/۹	۸/۶	۹/۵	۱۴۲	۶/۸
۱۳۸۹	۱۶/۷	۳۷/۲	۹/۸	۱۳/۹	۱۷۱	۲۰/۴
۱۳۹۰	۱۷/۷	۵/۸	۱۲/۳	۲۶/۴	۱۴۴	-۱۶/۳
۱۳۹۱	۲۰/۳	۱۴/۶	۱۵/۹	۲۸/۶	۱۲۸	-۱۰/۸
۱۳۹۲	۲۴/۱	۱۸/۸	۲۰/۹	۳۲/۱	۱۱۵	-۱۰/۰
۱۳۹۳	۲۷/۹	۱۵/۹	۲۴/۰	۱۴/۸	۱۱۶	۰/۹
۱۳۹۴	۳۶/۱	۲۹/۲	۲۶/۸	۱۱/۳	۱۳۵	۱۶/۱
۱۳۹۵	۴۰/۴	۱۲/۰	۲۸/۶	۶/۸	۱۴۱	۴/۹
۱۳۹۶	۴۴/۴	۱۰/۰	۳۰/۹	۸/۱	۱۴۴	۱/۷
۱۳۹۷	۴۷/۱	۶/۰	۳۹/۱	۲۶/۶	۱۲۰	-۱۶/۳
۱۳۹۸	۶۷/۱	۴۲/۵	۵۲/۵	۳۴/۴	۱۲۸	۶/۰
۱۳۹۹	۷۷/۲	۱۵/۰	۷۱/۶	۳۶/۲	۱۰۸	-۱۵/۶
۱۴۰۰	۱۳۰/۹	۶۹/۶	۱۰۰/۰	۳۹/۷	۱۳۱	۲۱/۴
۱۴۰۱	۱۷۱/۲	۳۰/۷	۱۴۵/۰	۴۵/۰	۱۱۸	-۹/۸
۱۴۰۲	۲۰۵/۴	۲۰/۰	۲۰۴/۰	۴۰/۷	۱۰۱	-۱۴/۷

لازم به توضیح است که برای ساختن شاخص قیمت باید یک سال را سال پایه در نظر گرفت که همه تغییرات نسبت به آن سال سنجیده

شود. در اینجا چون سال ۱۴۰۰ سال پایه بوده است لذا ملاحظه می‌گردد که اعداد واقعی قبل از سال ۱۴۰۰ بزرگ‌تر از اعداد متناظر خود

به صورت جاری و اسمی هستند. بزرگ تر بودن اعداد واقعی از اسمی بدین معناست که مثلاً ۲/۳ میلیون ریال سال ۱۳۸۰ معادل ۸۰ میلیون ریال سال ۱۴۰۰ بوده است. برای درک بهتر این مسئله بهتر است به اعداد بعد از سال ۱۴۰۰ دقت شود تا معنی کاهش قدرت خرید بهتر دیده شود. در سال ۱۴۰۲ که درآمد جاری معادل ۲۰۵ میلیون ریال بوده است قدرت خرید و یا ارزش واقعی این درآمد معادل ۱۰۱ میلیون ریال بوده است. جدول فوق و نمودار زیر ارزش واقعی حقوق (دستمزد) اعضای هیئت علمی پایه یک را نشان می دهد.

نمودار ۲- روند حقوق (دستمزد) واقعی اعضای هیئت علمی پایه یک طی سال های مختلف (میلیون ریال) - (۱۴۰۰=۱۰۰)

بر اساس نتایج پژوهش (نمودار ۲)، روند حقوق (دستمزد) واقعی اعضای هیئت علمی طی سال های مورد مطالعه از روندی تناوبی برخوردار بوده است. نقاط عطفی که در این روند مشاهده می شود یعنی سال هایی که قدرت خرید افزایش یافته همان ۴ مقطع سال های ۱۳۸۳، ۱۳۹۸، ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ است که قبلاً بدان ها اشاره شد. نکته قابل توجه این است که بعد از هر مقطعی که قدرت خرید اعضای هیئت علمی بالا رفته است در سال های بعد از آن مجدداً درآمدها به قیمت ثابت کاهش یافته است، چراکه دوباره افزایش قیمت ها و یا تورم از افزایش سالانه حقوق (دستمزد) پیشی گرفته است. برای این که فاصله بین حقوق (دستمزد) به صورت اسمی و واقعی بهتر نشان داده شود در نمودار ۳ این دو متغیر را در کنار هم و به صورت مقایسه ای ارائه گردیده است.

نمودار ۳ به خوبی می تواند تفاوت حقوق (دستمزد) ها به قیمت جاری و قدرت خرید این حقوق (دستمزد) ها یعنی به قیمت ثابت را نشان دهد. ملاحظه می گردد در سال های ابتدایی این مطالعه یعنی دهه ۸۰ شمسی قدرت خرید اعضای هیئت علمی بسیار زیاد بوده و هرچه به سمت سال های اخیر می آییم این تفاوت کمتر می شود. تا سال ۱۴۰۰ که سال پایه این گزارش است تفاوت فاحش و چشمگیری در حقوق (دستمزد) ها به قیمت ثابت و جاری مشاهده می شود. این نمودار نشان می دهد که هرچه به سال های اخیر رسیده ایم مرتباً قدرت خرید اعضای هیئت علمی کمتر و کمتر شده است.^۱

^۱. لازم به ذکر است که این کاهش قدرت خرید هم زمان با چهار مورد افزایش خارج از عرف دولتی و یا افزایش سالانه دستمزدها بوده است. بر اساس مشاهده محقق این کاهش قدرت خرید برای اعضای هیئت علمی دانشگاه آزاد به مراتب بدتر و بیشتر است. باز بر اساس مشاهده، پرسش و تجربه محقق، سایر سازمان های دولتی مثل نفت، نیرو، تأمین اجتماعی و... اگرچه ممکن است حکم حقوقی کمتری نسبت به هیئت علمی داشته باشند اما دریافتی های آن ها معمولاً از اعضای هیئت علمی بیشتر بوده است. به این موارد سایر خدمات اضافه کار، پاداش، کارانه، بن های تفریحی، سفر، خواروبار و... را می توان به

نمودار ۳- مقایسه حقوق (دستمزد) جاری و واقعی عضو هیئت علمی پایه یک وزارت عتف طی سالهای مختلف (۱۴۰۰=۱۳۸۰)

در خصوص این نمودار توضیحی لازم است تا ذهن مخاطب دچار خطا نشود، چرا که ما انتظار داریم با گذشت زمان مرتب درآمدهای اسمی (جاری) افزایش یافته و قدرت خرید یا درآمدهای واقعی مرتباً کاهش یابد. این گزاره زمانی صحیح است که سال پایه‌ی سالهای مورد بررسی، اولین سال باشد یعنی در اینجا سال ۱۳۸۰ اما چون سال پایه این مقاله ۱۴۰۰ بوده است پس سالهای قبل از آن از درآمد واقعی بیشتری برخوردار است. به زبان ساده‌تر یعنی هرچه به گذشته می‌رویم قدرت خرید اعضای هیئت علمی بیشتر بوده است. اگر داده‌هایی داشتیم که سال ۱۳۸۰ را سال پایه در نظر می‌گرفت، یعنی سال ۱۳۸۰=۱۰۰ بود با یک نموداری روبرو بودیم که هرچه به زمان حال نزدیک‌تر می‌شدیم مرتباً دستمزدهای اسمی صعودی و دستمزدهای واقعی (قدرت خرید) نزولی طی مسیر می‌کردند.

۳- محاسبه حقوق (دستمزد) اعضای هیئت علمی به قیمت دلار و طلا چگونه است؟

در عرف اقتصاد معمولاً هزینه‌های زندگی در قیمت ارز نهفته است. برای همین است که ارزش پول ملی را در مقایسه با ارز و عمدتاً دلار می‌سنجند. افت ارزش پول ملی در حقیقت نشان‌دهنده‌ی همان تورم و افزایش سطح عمومی قیمت‌ها است. از آنجاکه قیمت دلار به دلایل سیاسی بعضاً و به‌صورت دستوری ثابت نگه‌داشته می‌شود، لذا بازدهی سرمایه‌گذاری روی دلار نسبت به ملک، طلا و سایر اقسام سرمایه متفاوت است. بر این اساس در این گزارش قدرت خرید یا ارزش واقعی حقوق (دستمزد) اعضای هیئت علمی را به دلار و طلا (قیمت سکه) نیز می‌سنجیم. جدول ۳ قیمت دلار و ارزش درآمد اعضای هیئت علمی پایه یک را به دلار طی سالهای مورد مطالعه، مورد بررسی قرار می‌دهد.

جدول ۳- حقوق (دستمزد) اعضای هیئت علمی پایه یک وزارت عتف به دلار طی سالهای مختلف

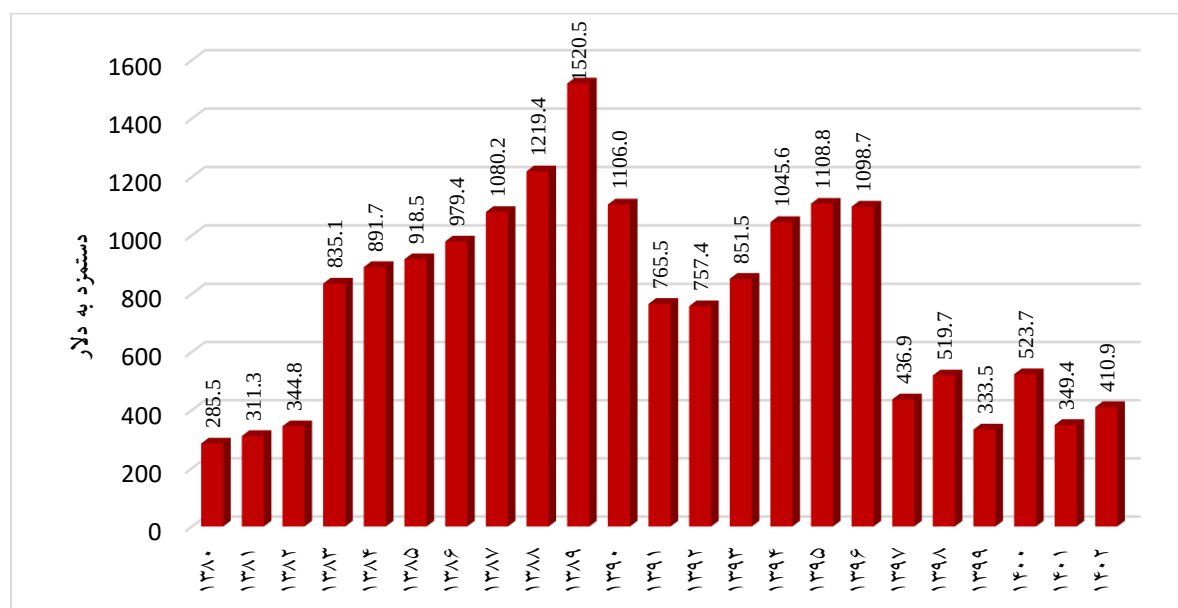
سال	حقوق (دستمزد)	قیمت دلار (ریال)	حقوق (دستمزد) به دلار
-----	---------------	------------------	-----------------------

دریافتی‌های سایر سازمان‌ها اضافه کرد که معمولاً برای اعضای هیئت علمی بسیار کم بوده است. به عنوان مثال کارت هدیه یک میلیون تومانی روز معلم برای اعضای هیئت علمی در سال ۱۴۰۳ نمونه‌ای از کاهش اسفناک و اسفبار وضعیت معیشتی هیئت علمی است که قطعاً با مرجعیت و منزلت او نیز هم‌خوانی ندارد.

		(ریال)	
۲۸۵/۵	۷۹۲۰	۲۲۶۱۰۰۰	۱۳۸۰
۳۱۱/۳	۷۹۹۰	۲۴۸۷۰۰۰	۱۳۸۱
۳۴۴/۸	۸۳۲۰	۲۸۶۹۰۰۰	۱۳۸۲
۸۳۵/۱	۸۷۴۰	۷۲۹۹۰۰۰	۱۳۸۳
۸۹۱/۷	۹۰۴۰	۸۰۶۱۰۰۰	۱۳۸۴
۹۱۸/۵	۹۲۲۰	۸۴۶۹۰۰۰	۱۳۸۵
۹۷۹/۴	۹۳۵۰	۹۱۵۷۰۰۰	۱۳۸۶
۱۰۸۰/۲	۹۶۶۰	۱۰۴۳۵۰۰۰	۱۳۸۷
۱۲۱۹/۴	۱۰۰۰۰	۱۲۱۹۴۰۰۰	۱۳۸۸
۱۵۲۰/۵	۱۱۰۰۰	۱۶۷۲۵۰۰۰	۱۳۸۹
۱۱۰۶/۰	۱۶۰۰۰	۱۷۶۹۶۰۰۰	۱۳۹۰
۷۶۵/۵	۲۶۵۰۰	۲۰۲۸۵۰۰۰	۱۳۹۱
۷۵۷/۴	۳۱۸۳۰	۲۴۱۰۷۰۰۰	۱۳۹۲
۸۵۱/۵	۳۲۸۰۰	۲۷۹۲۸۰۰۰	۱۳۹۳
۱۰۴۵/۶	۳۴۵۰۰	۳۶۰۷۴۰۰۰	۱۳۹۴
۱۱۰۸/۸	۳۶۴۴۰	۴۰۴۰۴۰۰۰	۱۳۹۵
۱۰۹۸/۷	۴۰۴۵۰	۴۴۴۴۴۰۰۰	۱۳۹۶
۴۳۶/۹	۱۰۷۸۳۰	۴۷۱۱۲۰۰۰	۱۳۹۷
۵۱۹/۷	۱۲۹۱۸۰	۶۷۱۳۵۰۰۰	۱۳۹۸
۳۳۳/۵	۲۳۱۵۰۰	۷۷۲۰۵۰۰۰	۱۳۹۹
۵۲۳/۷	۲۵۰۰۰۰	۱۳۰۹۳۴۰۰۰	۱۴۰۰

۱۴۰۱	۱۷۱۱۸۹۰۰۰	۴۹۰۰۰۰	۳۴۹/۴
۱۴۰۲	۲۰۵۴۲۷۰۰۰	۵۰۰۰۰۰	۴۱۰/۹

نمودار ۴ که نتیجه ستون آخر جدول فوق است را جهت مشاهده روند حقوق (دستمزد) یک هیئت علمی پایه یک را به دلار ارائه شده است. همان گونه که ملاحظه می گردد بیشترین حقوق (دستمزد) هیئت علمی پایه یک وزارت عتف به دلار در سال ۱۳۸۹ و معادل ۱۵۲۱ دلار بوده است. قبلاً عنوان شد محاسبه درآمد به دلار شاید بهترین محاسبه برای مقایسه با درآمد هیئت علمی سایر کشورها باشد. مقایسه روندی نمودار فوق نشان می دهد که در سه سال اول مطالعه وضعیت بسیار بد بوده و حقوق (دستمزد) یک عضو هیئت علمی سالانه کمتر از ۳۵۰ دلار بوده است و پس از یک دوره ۱۴ ساله که حقوق (دستمزد) رشد نسبتاً خوبی داشته^۱، مجدداً در ۶ سال آخر منتهی به این مطالعه با یک کاهش قدرت خرید ناگهانی ناشی از افزایش قیمت دلار و کاهش ارزش پول ملی مواجه شده ایم.

نمودار ۴- محاسبه حقوق (دستمزد) اعضای هیئت علمی پایه یک وزارت عتف به دلار

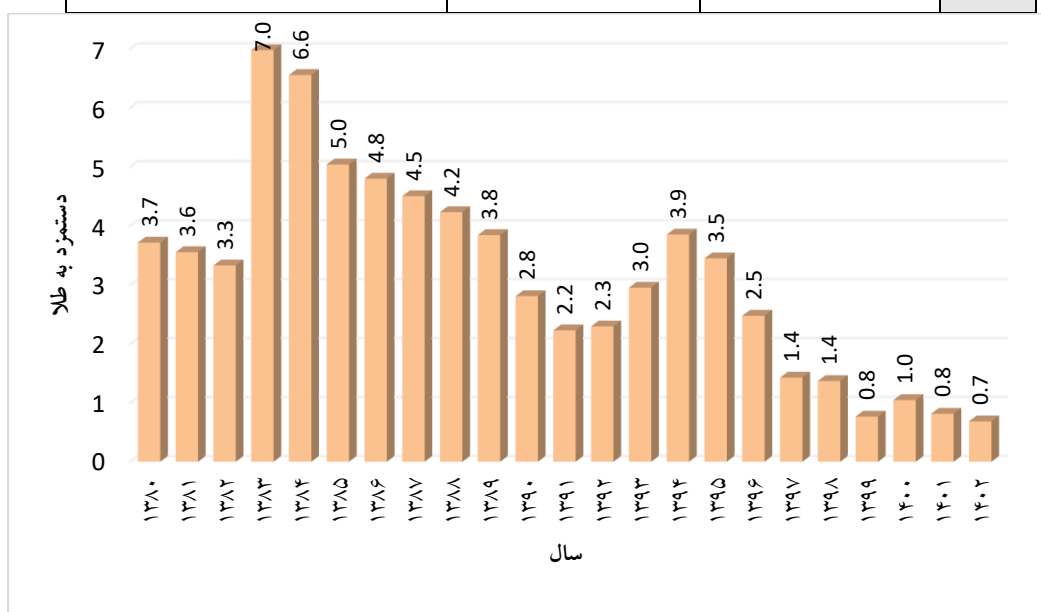
یکی دیگر از مواردی که می تواند قدرت خرید اعضای هیئت علمی و در حالت کلی مزد و حقوق بگیران را نشان دهد محاسبه درآمد آنان به قیمت سکه طلا است که در ادامه ارائه می گردد. در جدول ۴ و نمودار ۵ درآمد اعضای هیئت علمی پایه یک وزارت عتف را به قیمت سکه طلا ارائه شده است.

جدول ۴- حقوق (دستمزد) اعضای هیئت علمی پایه یک وزارت عتف به طلا طی سال های مختلف

سال	حقوق (دستمزد) (ریال)	قیمت سکه طلا (ریال)	محاسبه حقوق (دستمزد) به سکه طلا
۱۳۸۰	۲۲۶۱۰۰۰	۶۰۸۲۰۰	۳/۷

^۱ لازم به ذکر است که این افزایش خوب نسبت به وضع کشور خودمان خوب است درحالی که نسبت به سایر کشورها به طور فزاینده ای عقب هستیم. در پایان گزارش حقوق اعضای هیئت علمی برخی کشورها جهت مقایسه آورده می شود که فاصله بسیار زیاد با حقوق و دستمزد اعضای هیئت علمی کشور خودمان قابل مشاهده است.

۳/۶	۶۹۹۶۰۰	۲۴۸۷۰۰۰	۱۳۸۱
۳/۳	۸۶۱۵۰۰	۲۸۶۹۰۰۰	۱۳۸۲
۷/۰	۱۰۴۵۳۷۰	۷۲۹۹۰۰۰	۱۳۸۳
۶/۶	۱۲۲۸۹۰۰	۸۰۶۱۰۰۰	۱۳۸۴
۵/۰	۱۶۷۹۶۷۰	۸۴۶۹۰۰۰	۱۳۸۵
۴/۸	۱۹۰۶۷۸۰	۹۱۵۷۰۰۰	۱۳۸۶
۴/۵	۲۳۱۶۴۹۰	۱۰۴۳۵۰۰۰	۱۳۸۷
۴/۲	۲۸۱۰۰۰۰	۱۲۱۹۴۰۰۰	۱۳۸۸
۳/۸	۴۳۵۰۰۰۰	۱۶۷۲۵۰۰۰	۱۳۸۹
۲/۸	۶۳۰۰۰۰۰	۱۷۶۹۶۰۰۰	۱۳۹۰
۲/۲	۹۱۰۰۰۰۰	۲۰۲۸۵۰۰۰	۱۳۹۱
۲/۳	۱۰۵۰۰۰۰۰	۲۴۱۰۷۰۰۰	۱۳۹۲
۳/۰	۹۴۶۰۰۰۰	۲۷۹۲۸۰۰۰	۱۳۹۳
۳/۹	۹۳۶۰۰۰۰	۳۶۰۷۴۰۰۰	۱۳۹۴
۳/۵	۱۱۷۱۰۰۰۰	۴۰۴۰۴۰۰۰	۱۳۹۵
۲/۵	۱۷۹۵۰۰۰۰	۴۴۴۴۴۰۰۰	۱۳۹۶
۱/۴	۳۳۰۰۰۰۰۰	۴۷۱۱۲۰۰۰	۱۳۹۷
۱/۴	۴۹۰۰۰۰۰۰	۶۷۱۳۵۰۰۰	۱۳۹۸
۰/۸	۱۰۰۸۴۵۰۰۰	۷۷۲۰۵۰۰۰	۱۳۹۹
۱/۰	۱۲۵۰۰۰۰۰۰	۱۳۰۹۳۴۰۰۰	۱۴۰۰
۰/۸	۲۱۰۰۰۰۰۰۰	۱۷۱۱۸۹۰۰۰	۱۴۰۱
۰/۷	۳۰۰۰۰۰۰۰۰	۲۰۵۴۲۷۰۰۰	۱۴۰۲

نمودار ۵- محاسبه حقوق (دستمزد) اعضای هیئت علمی پایه یک وزارت عتف به سکه طلا

ملاحظه می‌گردد یک هیئت علمی پایه یک در بدو استخدام خود در سال ۱۳۸۳ با حقوق خود می‌توانسته ۷ سکه طلا بخرد و پس از آن روند کاهشی این قدرت خرید مشاهده می‌گردد، به طوری که از سال ۱۳۹۹ به بعد حقوق (دستمزد) حتی به اندازه یک سکه طلا نیز نرسیده است.^۱ تفاوت در حقوق (دستمزد)ها به قیمت دلار و سکه بدین دلیل است که بازدهی انواع سرمایه اگرچه با هم همخوانی دارند اما به واسطه تقاضای آن‌ها در برخی سال‌ها متفاوت می‌شود.

۴- وضعیت قدرت خرید اعضای هیئت علمی با توجه به اهداف تعریف شده در برنامه هفتم توسعه چگونه است؟

نتایج تحلیل برنامه هفتم توسعه جهت بررسی وضعیت وضعیت قدرت خرید اعضای هیئت علمی در دستیابی به اهداف تعریف شده در برنامه را می‌توان در نکات زیر ارائه کرد:

- ❖ **ماده ۹۳-** در ماده ۹۳ برنامه هفتم توسعه اهداف کمی سنجه‌های عملکردی ارتقای نظام علمی، فناوری و پژوهشی ارائه شده است. بر اساس جدول شماره ۲۱، رتبه جهانی ایران از نظر کمیت تولید علم به استناد پایگاه‌های معتبر بین‌المللی در پایان برنامه رتبه‌ی «چهاردهم» جهانی هدف گذاری شده است. بررسی آخرین داده‌های پایگاه اسکوپوس نشان می‌دهد که ایران از نظر تعداد مقالات منتشر شده که با عنوان رتبه «تولید علم» شناخته می‌شود، در سال ۲۰۲۳، با دو رتبه سقوط به جایگاه «هفدهم» جهان رسیده است؛ این در حالی است در سال ۲۰۲۲ جایگاه «پانزدهم» دنیا را در انتشار مقالات علمی داشته است. لذا با توجه به مباحث مطرح شده در رابطه با تأثیر قدرت خرید بر انگیزه اعضای هیئت علمی و کیفیت فعالیت‌های علمی آن‌ها و روند رو به افت قدرت خرید اعضای هیئت علمی هماهنگ با روند افت رتبه تولید علم، نمی‌توان نسبت به دستیابی به هدف رتبه چهاردهم تولید علم در پایان برنامه هفتم خوشبین بود؛ چراکه به طور حتم و همچنین بر اساس ادبیات پژوهش، کاهش انگیزه‌های اعضای هیئت علمی در فعالیت‌های علمی منجر به تولید علم تأثیرگذار خواهد بود.
- ❖ بر اساس جدول شماره ۲۱ ماده ۹۳، رتبه کشور در جهان از لحاظ تعداد اختراعات ثبت شده خارجی در پایان برنامه هفتم ۵۰ در نظر گرفته شده است. در سال ۲۰۲۳ ایران با ۱۷۶۸ پروانه ثبت اختراع رتبه ۵۱ جهان را از آن خود کرده است (پایگاه استنادی جهان اسلام، ۱۴۰۲)؛ همچنین سهم محصولات با فناوری متوسط به بالا (های تک) از تولید ناخالص داخلی در پایان برنامه هفتم ۷ درصد تعیین شده است که نسبت به همین شاخص در برنامه ششم که ۵ درصد تعیین گردیده بود دو درصد رشد داشته است در حالی که بر اساس آمارهای منتشر شده سهم محصولات «های تک» از تولید خالص داخلی در سال ۱۳۹۶، یک و نیم درصد و در سال ۱۴۰۲، یک‌دهم درصد است. درصدهایی که نشان‌دهنده پسرفت کشور در سهم محصولات های تک از تولید ناخالص داخلی هستند، لذا با توجه به نتایج پژوهش و عدم دستیابی به هدف‌های پیشین در برنامه ششم و مسائل مربوط به انگیزه اساتید می‌توان گفت دستیابی به این شاخص نیز در صورت عدم اصلاح قدرت خرید اعضای هیئت علمی در طول برنامه هفتم با چالش‌های جدی مواجه خواهد شد.

- ❖ شاخص دیگر رتبه شاخص نوآوری^۲ است که در پایان برنامه در سال ۱۴۰۷، رتبه ۴۲ هدف گذاری شده است. شاخص نوآوری جهانی هرساله توسط سازمان جهانی مالکیت فکری (WIPO) منتشر می‌شود و کشورهای جهان را بر اساس ظرفیت‌ها و نتایج نوآوری‌شان

^۱. لازم به ذکر است که در محاسبات این گزارش قیمت دلار در بیشترین حالت ۵۰۰ هزار ریال و قیمت سکه ۳۰۰ میلیون ریال لحاظ شده است. با قیمت امروزی دلار ۸۰۰ هزار ریالی و سکه ۵۵۰ میلیون ریالی محاسبات ما به شدت اسفناک تر خواهد شد.

^۲ این شاخص، رتبه‌بندی خود را بر اساس حدود ۸۰ شاخص، گروه‌بندی شده در ورودی‌ها و خروجی‌های نوآوری ارزیابی می‌کند و شاخص GII قصد دارد جنبه‌های چندبعدی نوآوری را به تصویر بکشد. این شاخص رتبه‌بندی، هرساله کشورها را بر اساس ظرفیت‌ها و موفقیت‌هایشان در حوزه

رتبه بندی می کند. این شاخص شامل حدود ۸۰ زیرشاخص است که در دو بخش اصلی ورودی ها و خروجی های نوآوری گروه بندی می شوند. زیرشاخص ورودی نوآوری شامل پنج رکن اصلی: ۱. نهادها، ۲. سرمایه انسانی و پژوهشی، ۳. زیرساخت، ۴. پیچیدگی بازار، ۵. پیچیدگی کسب و کار است، که هر یک امتیازی بین صفر تا ۱۰۰ می تواند بگیرد. زیرشاخص خروجی های نوآوری نیز شامل دو رکن اصلی خروجی های دانش و فناوری و خروجی های خلاقانه است. ایران در سال ۲۰۲۴ در رتبه کلی نوآوری ۶۴ قرار گرفته و نسبت به سال ۲۰۲۳ با دو پله افت و در مقایسه با سال ۲۰۲۲ با رتبه ۵۳ با یازده پله افت مواجه شده است. با توجه به اینکه بحث حاضر مربوط به اعضای هیئت علمی است، روند ارکان سرمایه انسانی و پژوهشی و خروجی های دانش و فناوری بررسی می گردد. جدول ۵ روند رتبه و امتیاز ایران در رکن اصلی سرمایه انسانی و پژوهش طی سال های ۲۰۱۴ الی ۲۰۲۲ را نشان می دهد. روند این متغیر نشان می دهد که تا سال ۲۰۲۰ رتبه ایران به نسبت ثابت بوده، اما در سال های اخیر افت کرده و در سال ۲۰۲۰ در حدود ۸ رتبه و از سال ۲۰۱۹ تا ۲۰۲۲ یازده رتبه افت داشته است.

جدول ۵- روند رتبه و امتیاز ایران در رکن اصلی سرمایه انسانی و پژوهش طی سال های ۲۰۱۴ الی ۲۰۲۲ مرکز پژوهش های ایران، ۱۴۰۱

موضوع	۲۰۱۴	۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹	۲۰۲۰	۲۰۲۱	۲۰۲۲
امتیاز رکن سرمایه انسانی و پژوهش	۳۴/۶	۳۷/۱	۳۶/۹	۳۷/۵	۳۶/۷	۳۷/۶	۳۶/۶	۳۷/۳	۳۵
رتبه رکن سرمایه انسانی و پژوهش	۴۶	۴۶	۴۸	۴۵	۴۵	۴۳	۴۶	۴۹	۵۴

در جدول ۶ روند رتبه و امتیاز ایران در رکن خروجی دانش و فناوری طی سال های ۲۰۱۴ الی ۲۰۲۲ ارائه شده است.

جدول ۶- روند رتبه و امتیاز ایران در رکن خروجی دانش و فناوری طی سال های ۲۰۱۴ الی ۲۰۲۲ (مرکز پژوهش های مجلس، ۱۴۰۱)

موضوع	۲۰۱۴	۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹	۲۰۲۰	۲۰۲۱	۲۰۲۲
امتیاز رکن خروجی دانش و فناوری	۲۰	۲۲/۵	۲۴	۲۶/۷	۳۰/۸	۲۷/۲	۲۳	۲۶/۹	۲۶/۷
رتبه رکن خروجی دانش و فناوری	۱۱۳	۹۰	۶۵	۴۷	۴۱	۴۶	۵۹	۴۶	۵۰

بر اساس جدول ۶، رتبه ایران در این رکن طی سال های ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۸ روند صعودی مناسبی داشته، به طوری که از رتبه ۱۱۳ در سال ۲۰۱۴ به رتبه ۴۱ سال ۲۰۱۸ ارتقا یافته است، اما تا سال ۲۰۲۲ با مقداری افت و خیز در رده پنجاهم جهان قرار گرفته است. این روند با روند کلی قدرت خرید اعضای هیئت علمی هماهنگی مناسبی داشته و بر اساس نتایج پژوهش (نمودار ۵ و ۶) در سال های ۹۲ تا ۹۵-۹۶ روند درآمد اعضای هیئت علمی نیز صعودی بوده که هماهنگ با افت درآمد در سال های ۹۶ به بعد، خروجی دانش و فناوری نیز روند نزولی پیدا کرده است. لذا با توجه به تأثیر وضعیت درآمد و انگیزه اساتید بر خروجی دانش و فناوری، جهت دستیابی به اهداف کمی سنجه های عملکردی برنامه هفتم لازم است اقدامات اصلاحی در این حوزه در نظر گرفته شود.

❖ همچنین در ماده ۹۸ برنامه توسعه یکی از اقدامات به منظور فعال کردن قابلیت های سرزمینی و موقعیت راهبردی جمهوری اسلامی ایران و تعامل مؤثر با محیط بین المللی و منطقه ای بدین صورت عنوان شده است: "الف- حذر راستای ارتباط، جذب و بازگشت نخبگان و متخصصان و نقش آفرینی آنان در چرخه خدمت به کشور، معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش بنیان ریاست جمهوری با همکاری وزارت

نوآوری ارزیابی کرده و از سوی سازمان جهانی مالکیت فکری منتشر می شود. این رتبه بندی از سال ۲۰۰۷ آغاز شد و تا ۲۰۲۱ از سوی سازمان جهانی مالکیت فکری در همکاری با دانشگاه «کرنل» و سایر مؤسسات و دانشگاه ها منتشر می شد.

امور خارجه مکلف است ظرف سه ماه از لازم الاجرا شدن این قانون، آیین نامه اجرایی ارتباط نخبگان ایرانی خارج از کشور را تهیه نموده و به تصویب هیأت وزیران برساند به نحوی که تا پایان برنامه امکان تعامل مؤثر با حداقل بیست درصد (۲۰٪) از جامعه هدف فراهم شود.^۱

جهت نشان دادن و مقایسه فاصله مزد و حقوق اعضای هیئت علمی کشور با سایر مراکز آموزش عالی در سایر کشورها، حقوق (دستمزد) سالانه اعضای هیئت علمی که توسط انجمن حرفه‌ای کالج و دانشگاه برای منابع انسانی^۱ (CUPA-HR) جمع‌آوری شده است. خلاصه نتایج در جدول شماره ۵ ارائه شده است.

جدول ۵- حقوق سالانه اعضای هیات علمی در برخی کشوره (انجمن حرفه‌ای کالج و دانشگاه برای منابع انسانی، ۲۰۲۰)

مرتبۀ علمی	حقوق به واحد پول کشور (محلی)	حقوق به دلار آمریکا
بنگلادش		
Average Across Ranks	635,000 – 765,000 Takas	\$7500 – \$9000
برزیل		
Average Across Ranks	45,000 Reais	~\$9000
چین		
Average Across Ranks	130,000 – 200,000 Yuan	\$20,000 – \$30,000
هند		
Junior Research Fellow	350,000 – 460,000 Rupees	\$4500 – \$6200
Assistant Professor	600,000 – 700,000 Rupees	\$8000 – \$9500
Associate Professor	~1,600,000 Rupees	~\$20,000
Full Professor	~1,750,000 Rupees	~\$23,000
اندونزی		
Full Professor	~300,000 Rupiahs	~\$20,000
ایران		
Lecturer	~1,450,000,000 Rials	~\$5800
Assistant Professor	~2,400,000,000 Rials	~\$9600
Association Professor	~3,000,000,000 Rials	~\$12000
Full Professor	~3,600,000,000 Rials	~\$14400
مکزیک		
Graduate Assistant	~60,000 Pesos	~\$3000
Assistant Professor	~280,000 Pesos	~\$14,000
Associate Professor	~340,000 Pesos	~\$17,000
Full Professor	~400,000 Pesos	~\$20,000
نیجریه		
Graduate Assistant	1,450,000 Naira	\$3500
Assistant Lecturer	1,750,000 Naira	\$4250
Lecturer II	2,000,000 Naira	\$4800
Lecturer I	2,700,000 Naira	\$6500

¹.The College and University Professional Association for Human Resources (CUPA-HR)

\$10,900	4,500,000 Naira	Senior Lecturer
\$12,200	5,000,000 Naira	Associate Professor
\$14,700	6,000,000 Naira	Full Professor
اسپانیا		
\$19,000 - \$26,000	16,000 – 22,000 Euros	Student Grants
\$32,000	27,000 Euros	Assistant Professor
\$38,000	32,000 Euros	Associate Professor
\$42,000 - \$46,000	35,000 – 39,000 Euros	Full Professor
آمریکا		
~\$70,000	Assistant Professor	
~\$100,000	Associate Professor	
~\$120,000	Full Professor	
\$3500 – \$52,500 USD (\$27,000 Mean, \$20,000 Median)		Salary Range (non-U.S.)

البته حقوق (دستمزد) اساتید بسته به نوع مرتبه‌ی هیئت علمی (مربی، استادیار، دانشیار و استاد تمام) و نوع دانشگاه/دانشکده‌ای که در آن شاغل هستند متفاوت است، در بسیاری از این کشورها، حقوق سالانه اعضای هیئت علمی حدود ۲۰۰۰۰ دلار آمریکا است (که تقریباً برابر با دستیاران ارشد مقطع دکترا در ایالات متحده است). با این حال، برخی از کشورها حقوق بسیار کمتری می‌دهند، مانند بنگلادش، برزیل و نیجریه که به طور متوسط کمتر از ۱۰۰۰۰ دلار آمریکا در سال است. در حالی که مطمئناً هزینه زندگی در این کشورها متفاوت است، برخی از هزینه‌ها مانند خرید تجهیزات تحقیقاتی، سفرهای بین‌المللی و شرکت در کنفرانس‌ها و خرید کالاهای وارداتی اغلب هزینه‌های مشابهی را برای توسعه اطلاعات صرف نظر از نوع کشور به همراه دارند و این واقعیت بسیاری از محققان را به ویژه در فقیرترین کشورها حذف می‌کند.

نتیجه گیری

استخوان بندی دانشگاه‌ها به استادان و اعضای هیئت علمی و میزان پیشرفت کشورها به دانشگاه‌های آن وابسته است، بنابراین باید پذیرفت که اعضای هیئت علمی موتور محرکه توسعه علمی، فناوری و نوآوری هستند. در تمام کشورهای جهان به نسبت حقوق (دستمزد) که برای کارکنان بخش عمومی و خصوصی پرداخت می‌شود، سهم قابل توجهی از آن به اعضای هیئت علمی‌شان می‌رسد، چراکه معتقدند بدون حضور اساتید موتور پیشرفت کشور خاموش می‌شود. لذا دستیابی به اهداف برنامه های توسعه و برنامه هفتم توسعه که در حال حاضر به عنوان نقشه راه توسعه و پیشرفت آموزش عالی کشور می باشد بدون در نظر گرفتن کیفیت اعضای هیئت علمی به عنوان یکی از ارکان نظام آموزش عالی کشور امکان پذیر نمی باشد. یکی از عوامل مهم در افزایش کیفیت اعضای هیئت علمی و افزایش کارایی و بهره‌وری آنان در کنار مرجعیت و منزلت آن ها، معیشت و درآمد درخور شأن آنان است. بدین منظور برای نشان دادن قدرت واقعی درآمد اعضای هیئت علمی، از سه فاکتور، شاخص قیمت کالاها و خدمات، قیمت ارز و همچنین قیمت طلا استفاده شد.

بررسی روند حقوق (دستمزد) به قیمت‌های جاری و نرخ رشد سالانه حقوق (دستمزد) اعضای هیئت علمی مؤید چهار نرخ رشد بالا در سال‌های ۱۳۸۳ (۱۵۴ درصد) به علت اعطای فوق العاده ویژه به اعضای هیئت علمی، نرخ رشد ۴۳٪ در سال ۱۳۹۸ به دلیل افزایش فوق العاده جذب، نرخ رشد ۷۰٪ در سال ۱۴۰۰ به دلیل اجرای طرح همسان سازی و نرخ رشد ۳۰ درصدی در سال ۱۴۰۱ به دلیل طرح جهش علمی می باشد البته با کمک جهش علمی باز هم رشد حقوق (دستمزد) اعضای هیئت علمی پایه یک حدود ۱۵ درصد از رشد قیمت‌های جامعه یا نرخ تورم ۴۵ درصدی سال ۱۴۰۱ کمتر بوده است. در سال ۱۳۸۳ رشد حقوق (دستمزد) حدود ۱۴۰ درصد بیش از رشد متوسط قیمت‌های

جامعه و در سال ۱۳۹۸ می‌دهد حدود ۹ درصد و در سال ۱۴۰۰ حدود ۳۰ درصد بیش از رشد شاخص قیمت‌ها بوده است. بر اساس نتایج پژوهش در بقیه سال‌های مورد بررسی، رشد حقوق (دستمزد) کمتر از نرخ تورم و شاخص قیمت‌ها بوده است. نتایج پژوهش با اظهارات کبکائیان قائم‌مقام ستاد راهبری اجرای نقشه علمی کشور (۱۴۰۰) همراستا است. وی معتقد است میزان حقوق اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌ها بسیار کم است و افزایش ۵۰٪ حقوقی که مدنظر بوده اما اجرا نشده و حقوق اساتید، به‌ویژه جوان‌ها، مطابق تورم واقعی رشد نداشته‌اند و عقب‌تر از تورم باقی مانده است (باشگاه خبرنگاران جوان، ۱۴۰۰). همچنین در گزارشی در گزارشی درباره وضعیت کنونی، اشاره شده است که «حقوق و مزایای دریافتی اساتید نسبت به کشورهای همسایه بسیار پایین‌تر است.» با فرض نرخ دلار ۵۰ هزار تومان، حقوق ماهانه اعضای هیئت‌علمی دولتی و آزاد حدود ۲۰ تا ۵۰ میلیون تومان است که در مقایسه با کشورهای همسایه نظیر ترکیه (۲۰۰۰-۳۰۰۰ دلار) یا امارات (۴۰۰۰-۷۰۰۰ دلار) قدرت خرید واقعی بسیار پایین‌تر است و فشار اقتصادی، عامل خروج نخبگان علمی ذکر شده است (خبرگزاری ایرنا، ۱۴۰۴).

بررسی روند حقوق (دستمزد) واقعی اعضای هیئت‌علمی مؤید روندی تناوبی طی سال‌های مورد مطالعه می‌باشد. هماهنگ با نتایج بررسی نرخ رشد حقوق (دستمزد) در همان ۴ مقطع سال‌های ۱۳۸۳، ۱۳۹۸، ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ قدرت خرید افزایش یافته است. نکته قابل توجه این است که بعد از هر مقطعی که قدرت خرید اعضای هیئت‌علمی بالا رفته است در سال‌های بعد از آن مجدداً درآمدها به قیمت ثابت کاهش یافته است، چراکه دوباره افزایش قیمت‌ها و یا تورم از افزایش سالانه حقوق (دستمزد) پیشی گرفته است. بر اساس نتایج پژوهش (نمودار ۳) در سال‌های ابتدایی این مطالعه یعنی دهه ۸۰ شمسی قدرت خرید اعضای هیئت‌علمی بسیار زیاد بوده و هرچه به سمت سال‌های اخیر می‌آییم این تفاوت کمتر می‌شود. تا سال ۱۴۰۰ که سال پایه این گزارش است تفاوت فاحش و چشمگیری در حقوق (دستمزد)‌ها به قیمت ثابت و جاری مشاهده می‌شود. این نمودار نشان می‌دهد که هرچه به سال‌های اخیر رسیده‌ایم مرتباً قدرت خرید اعضای هیئت‌علمی کمتر و کمتر شده است.

نتایج پژوهش با گزارشی که فرهیختگان آنلاین (آبان ۱۴۰۲) منتشر کرده است هماهنگ است. این بررسی نشان داده است که در برخی بازه‌ها، افزایش دستمزد اساتید بیشتر از تورم بوده است: سال ۱۳۸۳: رشد حقوق استادان هیئت‌علمی ۱۵۴٪، در حالی که تورم ۱۵٪ بود. سال ۱۳۹۸: افزایش حقوق ۴۳٪ و تورم رسمی ۳۴٪. سال ۱۴۰۰: رشد حقوق حدود ۷۰٪ در برابر تورم ۴۰٪. سال ۱۴۰۱: افزایش اندکی کمتر از تورم (حقوق ۳۰٪، تورم ۴۵٪). می‌توان ادعان داشت که در چهار مقطع خاص، حقوق اسمی رشد قابل توجهی داشته و حتی گاهی از تورم پیشی گرفته؛ اما این افزایش‌ها ناپیوسته هستند و در سایر سال‌ها با تورم همراه نبوده‌اند.

مقایسه‌ی روندی حقوق (دستمزد) اعضای هیئت‌علمی به دلار نشان می‌دهد که وضعیت حقوق (دستمزد) اعضای هیئت‌علمی به دلار در سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۲ بسیار بد بوده و حقوق (دستمزد) یک عضو هیئت‌علمی سالانه کمتر از ۳۵۰ دلار بوده است و پس از یک دوره ۱۴ ساله که حقوق (دستمزد) رشد نسبتاً خوبی داشته، مجدداً در ۶ سال آخر منتهی به این مطالعه، اعضای هیئت‌علمی با یک کاهش قدرت خرید ناگهانی ناشی از افزایش قیمت دلار و کاهش ارزش پول ملی مواجه شده‌اند. ملاحظه می‌گردد از میان چهار مقطعی که قبلاً ذکر شد یعنی سال‌های ۱۳۸۳، ۱۳۹۸، ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ تنها سال ۱۳۸۳ یک رشد معناداری در حقوق (دستمزد) ایجاد شده است. سایر مقاطع چون افزایش حقوق (دستمزد) به‌عنوان مختلف مثل جهش علمی یا غیره تفاوت چشمگیری با افزایش شاخص قیمت کالاها و خدمات نداشته، لذا نتوانسته

تغییر قابل توجهی بر قدرت خرید اعضای هیئت علمی بگذارد.^۱ در سال های ۱۳۹۱ و ۹۲ که با یک کاهش نسبتاً زیاد حقوق (دستمزد) به دلار مواجه می شویم همان سال های پایانی دولت دهم است که دلار از حدود ۱۰۰۰۰ ریال به یکباره به حدود ۳۰۰۰۰ ریال رسید و حقوق (دستمزد) از حدود ۱۱۰۰ دلار به حدود ۷۷۰ دلار کاهش پیدا کرد. نتایج حاصل از روندی حقوق (دستمزد) اعضای هیئت علمی به طلا نیز در کنار دو متغیر دیگر، نشان از کاهش قدرت خرید اعضای هیئت علمی در طول زمان داشت به طوری که در سال های اخیر یعنی ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۲ توان و قدرت خرید آنان حتی از سال های اولیه مطالعه یعنی ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۲ نیز کمتر شده است.

بر اساس نتایج پژوهش می توان گفت که حقوق (دستمزد) عضو هیئت علمی تازه استخدام شده در سال ۲۰۲۰ در آمریکا حداقل بین ۵ تا ۶ هزار دلار در ماه بوده است که اختلاف فاحشی با درآمدهای اعضای هیئت علمی داخلی که ماهانه حدود ۷۰۰ دلار است (و در سال آخر این مطالعه یعنی سال ۲۰۲۳ کمتر از ۴۰۰ دلار) دارد؛ و درآمد سالانه اعضای هیئت علمی ایران از بسیاری از کشورها همانند بنگلادش، برزیل، چین، هند، اندونزی، اسپانیا، آمریکا و ... بسیار کمتر بوده که می تواند یکی از عوامل اصلی در کاهش انگیزه جذب و بازگشت نخبگان و متخصصان و نقش آفرینی آنان در چرخه خدمت به کشور باشد. نتایج پژوهش با مطالعه ای که بر اساس گفت وگوهای اساتید دانشگاه در گزارش ایرنا منتشر شده است همراستا است. در این گزارش عنوان شده است که در سال ۱۳۹۹ اساتید ایرانی میانگین درآمد ماهانه شان بین ۵ تا ۱۰ میلیون تومان (حدود ۱۰۰۰ یورو) بوده که در مقابل، هم تایان خارجی در اروپا بین ۲۰۰۰ تا ۴۵۰۰ یورو دریافت می کنند (ایرنا، ۱۳۹۹). همچنین بر اساس گزارش جام جم (۱۴۰۴) میانگین حقوق استادان ایران: ۲۴ تا ۷۰ میلیون تومان (~۴۱۲-۱۲۰ دلار/ماه)، حقوق سالانه استادان درجه استادی در آمریکا: ~\$۱۱۳,۰۰۰؛ دانشیار: ~\$۸۰,۰۰۰؛ استادیار: ~\$۷۰,۰۰۰؛ در چین: حقوق ماهانه ۵۷۳۳ دلار (استادیاران) تا ۹۴۸۵ دلار (اساتید تمام) می باشد که نشان دهنده تفاوت فاحش در قدرت خرید واقعی اساتید ایران نسبت به کشورها با اقتصاد پیشرفته است. همچنین بر اساس نتایج پژوهش نظریور (۱۴۰۳) بعد از اجرای طرح «همسان سازی» حداقل حقوق اعضای هیئت علمی: ~۱۲ میلیون تومان و سقف حقوق: تا ۳۳,۷ میلیون تومان (۱۵ برابر حداقل) است که وی معتقد است با وجود این افزایش، این رشد «با توجه به شرایط اقتصادی فعلی» کافی نیست و هنوز از استانداردهای جهانی فاصله دارد (نظریور، ۱۴۰۳).

در بخش دوم پژوهش، برنامه هفتم با توجه به تأثیر مستقیم اعضای هیئت علمی تحلیل گردید و بر این اساس اهداف کمی سنجه های عملکردی ارتقای نظام علمی، فناوری و پژوهشی که در ماده ۹۳ برنامه هفتم توسعه که ارائه شده و ماده ۹۸ مبتنی بر تعامل مؤثر با محیط بین المللی و منطقه ای، بر اساس نتایج بخش اول پژوهش تحلیل گردید. در این بخش شاخص های کمیت تولید علم به استناد پایگاه های معتبر بین المللی، تعداد اختراعات ثبت شده خارجی، سهم محصولات با فناوری متوسط به بالا (های تک) از تولید ناخالص داخلی، شاخص نوآوری در دو رکن اصلی سرمایه انسانی و پژوهش و خروجی های دانش و فناوری با توجه به درآمد و حقوق اعضای هیئت علمی بررسی و تحلیل

^۱ در اقتصاد اصطلاحی هست به اسم توهم پولی (Money Illusion) که نشان از احساس رضایت افراد از افزایش درآمد اسمی آنان است درحالی که ممکن است ارزش واقعی درآمد آنان حتی کم شده باشد. به نظر محقق این وضعیت مرتب در کشور ما اتفاق افتاده است؛ مثلاً مرتباً برای معلمان کلماتی مانند رتبه بندی یا هم تراز، متناسب سازی یا ... می شنویم اما با بهانه هایی مثل ایراد مجلس، اصلاح دولت، ایراد شورای نگهبان، ایراد مجمع تشخیص مصلحت نظام و ... با گذشت چندین سال یک دفعه یک افزایش نسبتاً خوبی مثلاً بیش از متوسط افزایش سالانه حقوق و دستمزد، انجام می شود و اینجا همان توهم پولی اتفاق می افتد که اکثریت خوشحال از این افزایش و این در حالی است که طی همین رفت و برگشت های لوایح و طرح های دولت و مجلس مثلاً طی ۶ سال حدود ۳۰۰ تا ۴۰۰ درصد از قدرت خرید آنان را کم کرده است. در خصوص افزایش برخی سال ها برای اعضای هیئت علمی نیز چنین است که با این محاسبه به دلار متوجه می شویم مرتباً از قدرت خرید آنان کاسته شده است.

شدند. بر اساس نتایج پژوهش با توجه به تأثیر وضعیت درآمد و انگیزه اساتید بر شاخص‌های کمیت تولید علم به استناد پایگاه‌های معتبر بین‌المللی، تعداد اختراعات ثبت‌شده خارجی، سهم محصولات با فناوری متوسط به بالا (های. تک) از تولید ناخالص داخلی، شاخص نوآوری و اهداف کمی تعریف شده برای این سنجش‌های عملکردی در برنامه هفتم لازم است اقدامات اصلاحی در این حوزه در نظر گرفته شود و می‌توان اذعان داشت می‌توان گفت دستیابی به این شاخص‌ها در صورت عدم اصلاح قدرت خرید اعضای هیئت‌علمی با چالش‌های جدی مواجه خواهد شد. لذا کاهش قدرت خرید اعضای هیئت‌علمی در مقایسه با سال‌های ۹۵-۹۶ که بر اساس نتایج پژوهش بر اساس سکه طلا حدود ۶-۷ برابر قدرت خرید در سال ۱۴۰۲-۱۴۰۱ بوده است، نمی‌تواند بر کاهش انگیزه اعضای هیئت‌علمی در انجام فعالیت‌های علمی و پژوهشی بی‌تأثیر باشد و دستیابی به اهداف کمی برنامه هفتم با وضعیت کنونی اعضای هیئت‌علمی با چالش‌های بسیاری مواجه خواهد بود. همچنین مقایسه درآمد سالانه اعضای هیئت‌علمی ایران با اعضای هیئت‌علمی تازه استخدام شده بین‌المللی مؤید آن است که درآمد اعضای هیئت‌علمی ایران از بسیاری از کشورها همانند بنگلادش، برزیل، چین، هند، اندونزی، اسپانیا، آمریکا و ... بسیار کمتر بوده که می‌تواند یکی از عوامل اصلی در کاهش انگیزه جذب و بازگشت نخبگان و متخصصان و نقش‌آفرینی آنان در چرخه خدمت به کشور و عدم دستیابی به اهداف تعریف شده در برنامه هفتم توسعه باشد.

در مجموع می‌توان اذعان داشت اگرچه مجموعه دولت و حکومت و سیاست‌گذاران باید برای همه مزد و حقوق‌بگیران فکر اساسی کرده و حداقل به‌اندازه تورم حقوق (دستمزد) را افزایش دهند اما به طرق اولی و با توجه به اینکه دولت برای فکر اعضای هیئت‌علمی پرداختی دارد و نه برای ساعات حضور آنان لذا شایسته است که برای معیشت این قشر فرهیخته که توان تغییر در همه ارکان اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی کشور را دارند، کاری اساسی صورت گیرد^۱. مجدداً یادآور می‌شود پرداختن به این مسئله از مسئولیت دولتمردان برای معیشت سایر اقشار حقوق‌بگیر مخصوصاً یاوران علمی کم نمی‌کند. آنچه بدان تأکید می‌شود این است که چه در حوزه آموزش و چه در حوزه پژوهش تمام فکر و ذهن اعضای هیئت‌علمی درگیر پرورش جوانان این مملکت و گسترش مرزهای دانش است و تلاش برای ارتقاء جایگاه و شأن واقعی آنان چه در حوزه معیشت و چه منزلت و مرجعیت واجب و ضروری است. امید آنکه پژوهش حاضر تصویر روشنی از وضعیت معیشتی اعضای هیئت‌علمی کشور را نشان داده و در تصمیمات سیاست‌گذاران و متولیان امر آموزش و پژوهش کشور به‌ویژه مدیران منابع انسانی نقش مؤثر و مفیدی داشته باشد. بالندگی و رشد و توسعه فردی و حرفه‌ای اعضای هیئت‌علمی و منزلت و مرجعیت آنان ناگزیر و ناگزیر از تأمین معیشت درخور شأن آنان در راستای دستیابی به اهداف برنامه هفتم توسعه است.

پیشنهادهای عملیاتی و اجرایی برای بهبود معیشت اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌ها

- ۱- اصلاح قوانین و مقررات مربوط به حقوق مبتنی بر بهره‌وری: پیوند مستقیم افزایش حقوق با کیفیت آموزش، پژوهش و تجربه حرفه‌ای اعضای هیئت‌علمی.
- ۲- افزایش حقوق سالانه اعضای هیئت‌علمی حداقل به‌اندازه نرخ تورم رسمی: تدوین سازوکار پایدار برای جبران کاهش ارزش واقعی دستمزد.

۱. با توجه به نقش آموزش و پرورش در ایجاد دانش و مهارت فرزندان این کشور، محقق اعتقاد دارد که این تلاش برای اعتلای وضعیت معلمان کشور از اولویت خاصی برخوردار است و فقط محدود به اعضای هیئت‌علمی نمی‌شود.

- ۳- توجه به رفاهیات اساتید (مسکن، درمان، بیمه، تفریح علمی): ایجاد یا تقویت صندوق‌های رفاهی اختصاصی برای اعضای هیئت علمی.
- ۴- توجه ویژه به کیفیت اوقات فراغت و سلامت روانی-اجتماعی اساتید: فراهم‌سازی امکانات فرهنگی، هنری، ورزشی و سفرهای علمی/تفریحی.
- ۵- فراهم‌سازی زیرساخت‌ها و محیط مناسب برای فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی: تجهیز آزمایشگاه‌ها، کتابخانه‌ها، دسترسی به پایگاه‌های علمی و فضای آرام علمی.
- ۶- اصلاح سیاست‌های کلان اقتصادی به نفع اقشار فرهیخته و مولد جامعه از جمله: مهار تورم، ثبات اقتصادی، حمایت هدفمند از نخبگان علمی.
- ۷- تقویت جایگاه، منزلت و مرجعیت علمی اعضای هیئت علمی در سطح ملی و بین‌المللی: معرفی استادان به عنوان چهره‌های مرجع فرهنگی و فکری جامعه.
- ۸- اصلاح مقررات مربوط به فعالیت‌های همزمان اساتید در آموزش، پژوهش، سخنرانی و عضویت در کمیته‌ها: تنظیم بار کاری منصفاً و ایجاد امکان تنوع شغلی علمی برای حفظ انگیزه.
- ۹- اصلاح نظام مالیاتی اعضای هیئت علمی و اعطای معافیت برای فعالیت‌های علمی: حمایت قانونی از درآمدهای پژوهشی و مشارکت‌های علمی بیرون از دانشگاه.
- ۱۰- توجه توأمان به معیشت و شأن استادان در سیاست‌های مولدسازی سرمایه‌های دانشگاهی: مشارکت اعضای هیئت علمی در مدیریت منابع، تجاری‌سازی علم، و درآمدزایی دانشگاه.
- ۱۱- ایجاد نظام ارزیابی بهره‌وری واقعی علمی و آموزشی: طراحی شاخص‌های کمی و کیفی برای ارزیابی عملکرد و پیوند آن با ارتقاء و پاداش‌ها.
- ۱۲- افزایش بودجه پژوهشی سرانه اعضای هیئت علمی با اختیار هزینه‌کرد مستقل
- ۱۳- طراحی مشوق‌های مالی و معنوی برای فعالیت‌های فناورانه و دانش‌بنیان استادان: حمایت از کارآفرینی دانشگاهی و تاسیس شرکت‌های دانش‌بنیان توسط هیئت علمی.
- ۱۴- ایجاد بستر قانونی برای فرصت‌های مطالعاتی و بین‌المللی‌سازی فعالیت‌های هیئت علمی: تسهیل اخذ فرصت مطالعاتی (ساباتیکال) و تبادلات علمی خارجی.
- ۱۵- افزایش استقلال حرفه‌ای و مشارکت اساتید در سیاست‌گذاری دانشگاهی: تقویت نقش هیئت علمی در شوراها، کمیته‌های تخصصی و فرایند تصمیم‌سازی دانشگاه‌ها.

پیشنهاد برای پژوهش‌های آینده:

- بررسی تأثیر سیاست‌های بازار کار هیئت علمی
- تحلیل تطبیقی حقوق واقعی اعضای هیئت علمی در ایران و کشورهای منطقه یا OECD با تمرکز بر قدرت خرید، کیفیت زندگی و شاخص‌های رفاه دانشگاهی.

- بررسی اثرات معیشتی بر بهره‌وری آموزشی و پژوهشی اعضای هیئت‌علمی به‌ویژه در دانشگاه‌های دولتی و مناطق کم‌برخوردار.
- تحلیل رابطه بین احساس منزلت اجتماعی و انگیزه تدریس/پژوهش اعضای هیئت‌علمی
- ارزیابی اثرات اجرای طرح‌های همسان‌سازی حقوق بر کیفیت آموزش عالی با تأکید بر نتایج قابل مشاهده در انگیزش علمی و رضایت شغلی.
- تحلیل سیاست‌های مالیاتی و بیمه‌ای مؤثر بر وضعیت اقتصادی اعضای هیئت‌علمی و مقایسه با مقررات حمایتی در سایر مشاغل تخصصی.
- مطالعه وضعیت رفاه و سلامت روانی اعضای هیئت‌علمی و ارتباط آن با بهره‌وری علمی به‌ویژه در دوران بحران‌های اقتصادی یا اجتماعی.
- پژوهش درباره اثربخشی سیاست‌های حمایتی دانشگاه‌ها در ارتقاء کیفیت زندگی هیئت‌علمی
- تحلیل هزینه-فایده سرمایه‌گذاری دولت در افزایش حقوق اعضای هیئت‌علمی با نگاه بلندمدت به بازگشت سرمایه انسانی
- بررسی نابرابری‌های درون‌نظام آموزش عالی در توزیع درآمد و فرصت‌ها بین اعضای هیئت‌علمی

تعارض منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تعارض منافی در رابطه با نتایج پژوهش ندارند.

Mohammad Javad Salehi <https://orcid.org/0000-0002-0872-7170>

Farnaz Einkhah <https://orcid.org/0000-0002-0110-9118>

Nader Abdi <http://orcid.org/0000-0002-7105-1644>

References:

- Aboltahi, H., & Kazemi, B. (1996). Productivity. Institute for Trade Studies and Research.
- Azizi, N. (2013). Improving research performance of faculty members in the humanities. Cultural Strategy, (21), [Pages unknown].
- Azizi, N., & Parsa, S. A. (2011, May). Inefficiency of research in humanities: A pathology. 1st International Conference on Higher Education, Kurdistan University.
- Blackburn, T. & Lawrence. (1995). Faculty at work: Motivation, Experience, Satisfaction. London: The Johns Hopkins University Press.
- Borjas, G. J. (2020). Labor Economics (8th ed.). McGraw-Hill Education.
- Brassard Nancy (2012)., "Profil de compétences de l'enseignant de niveau universitaire". ENAP. DBA, MA. Ed, MEV, CRHA Professeur.
- Farhikhtegan Online. (2023, October). Faculty salary growth vs. real inflation. <https://farhikhtegan.ir>
- Fox, M. (1996). Publication productivity among Scientists social studies of sciences. 13(2): pp285-305.
- Hamed, Z. (2025, April). Removing salary caps to retain professors. Alef/Jam-e Jam Magazine.
- <https://amar.org.ir/statistical-information/catid/3105>
- <https://www.aro.gov.ir/fa-IR/PortalAro/1/page/%D8%B5%D9%81%D8%AD%D9%87-%D8%A7%D8%B5%D9%84%DB%8C>
- <https://www.cbi.ir/>
- <https://www.tgju.org/>
- IRNA. (2020). Iranian professors speak about wage gap with foreign counterparts. <https://www.irna.ir>
- IRNA. (2025). The issue of university professors' salaries in Iran: The necessity of adjusting with real inflation rate [News report]. <https://www.irna.ir>

- Islamic World Science Citation Center (ISC). (2023). Iran's 51-place rise in technology and innovation in the past decade. Retrieved February 10, 2025, from <https://isc.ac/fa/news/2182>
- Jafari, A., Ahmadi, M., & Nikzad, S. (2019). Quality of work life among faculty members in public universities: The role of economic and livelihood factors. *Social Welfare Quarterly*, 19(3), 45–68.
- Khan, I. J., & Akhlaq, M. A. Faheem Qasim, & Firdous Ahmed. (2023), Analysis of the Potential Factors Affecting the Higher Education Quality using Soft Computing Technique: Analysis of Potential Factors using Soft Computing Technique. *Pakistan Journal of Emerging Science and Technologies (PJEST)*, 4(2).
- Majlis Research Center. (2022). Evaluation of Iran's position in the Global Innovation Index, 2014–2022. Energy, Industry, and Mining Studies (New Technology Group). <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1756052>
- Mankiw, N. G. (2021). *Principles of Economics* (9th ed.). Cengage Learning.
- Musselin Cristine. (2008). *Les universitaires*. Collection La Découverte. P65-67. Paris.
- Nasiri, M., Rezvani, N., & Khademi, Sh. (2015). A comparative analysis of salaries and benefits of faculty members in Iran and selected countries. *Research and Planning in Higher Education*, 21(1), 101–126.
- Nazarpour, A. (2024). Comparing the income of faculty members after salary equalization. Alef. <https://www.alef.ir>
- Rahmani, K., & Ghanbari, F. (2017). Investigating the impact of economic factors on job satisfaction of university faculty members. *Human Resource Development Research Quarterly*, 9(4), 89–112.
- Saeedi, M., Maleki, N., & Rajabi, B. (2021). Challenges of the salary payment system in Iranian universities: A structural analysis. *Journal of Higher Education Policy Studies*, 12(2), 23–49.
- Salehi, M. J. (2013). Empowering and improving faculty members' quality through educational workshops. Institute for Research and Planning in Higher Education – Human Resource Development Committee Report.
- Salehi, M. J. (2023). Prerequisites for designing a system of non-continuous rewards and merit-based pay. Khaane Gostar Yekom Investment Company – Expert Report.
- Tabatabaei, H. (2011). Economic and welfare status of faculty members in public universities in Iran. *Journal of Management Studies in Higher Education*, 3(2), 55–72.
- The College and University Professional Association for Human Resources (CUPA-HR), (2023), 2019-20 CUPA-HR Salary Data, Explore the median salaries of more than 1,300 faculty, staff, and administrative positions <https://www.higheredjobs.com/salary/>
- Wood. F. (1990). Factors Influencing Research Performance of university Academic Staff. *Higher Education*. 19(1): 81-100.
- Young Journalists Club. (2021). We are ashamed to announce the salaries of faculty members [Interview]. <https://www.yjc.ir>